

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM RÉGÉSZETI KUTATÁSAI 2017–2018-BAN

Összeállította: Kertész Gabriella Nikoletta
Herman Ottó Múzeum, Miskolc

BORBAS PROJEKT

Borsodivánka-Nagyhalom (azonosító: 16345)

bronzkor

A BORBAS projekt keretében 2017. július 31. és augusztus 25. között Borsodivánka-Nagyhalom tell településén régészeti tervásatás folyt 25 m²-en. A 2015–2016-ban megkutatott lőtér fal mögött, ahhoz kapcsolódóan egy 5x5 méteres szelvényt nyitottunk a függőleges falon megfigyelt jelenségek térbeli kiterjedésének megvizsgálására.

A szelvényt nagyjából a felénél két részre lehet osztani a jelenségek szempontjából. A szelvény DK-i területén intakt bronzkori rétegsort, az ÉNy-i részén a feltárás teljes ideje alatt pedig egy szürke, porlós anyagú betöltést bontottunk ásóval. Ezeket a rétegeket a 2015–2016-os ásatás során nem sikerült felszínben megfigyelnünk, csak a függőleges metszeten dokumentáltuk egy részüket. A legfelső, erősen lejtős omladék- és feltöltésszinteket a humusz eltávolítása után már vízszintesen roncsolva találtuk. A felszínt nagy felületen róka- és borjáratok szabdalták, így a kibontott rétegek kiterjedése és azok összefüggései az így szigetekre szabdalt felszínen nem egyértelműen rekonstruálhatók. A bontási munkát egy összefüggő omladék rétegen fejeztük be, mely feltehetően az első rekonstruálható házzintünket fedi. Az előkerült leletanyag a füzesabonyi kultúra koszideri korú bodrogszerdahelyi fázisába sorolható.

A feltárás során három rétegsorból történt mikromorfológiai mintavételezés.

2018-ban szeptember 17. és október 5. között folytattuk a 2017-ben megkezdett 5x5-ös felszín (2. szelvény) bontását a lelőhelyen. A 2017-es felszín letisztítása után ebben az évben a 2015-ben a metszeten megfigyelt és S5 omladék+padló-

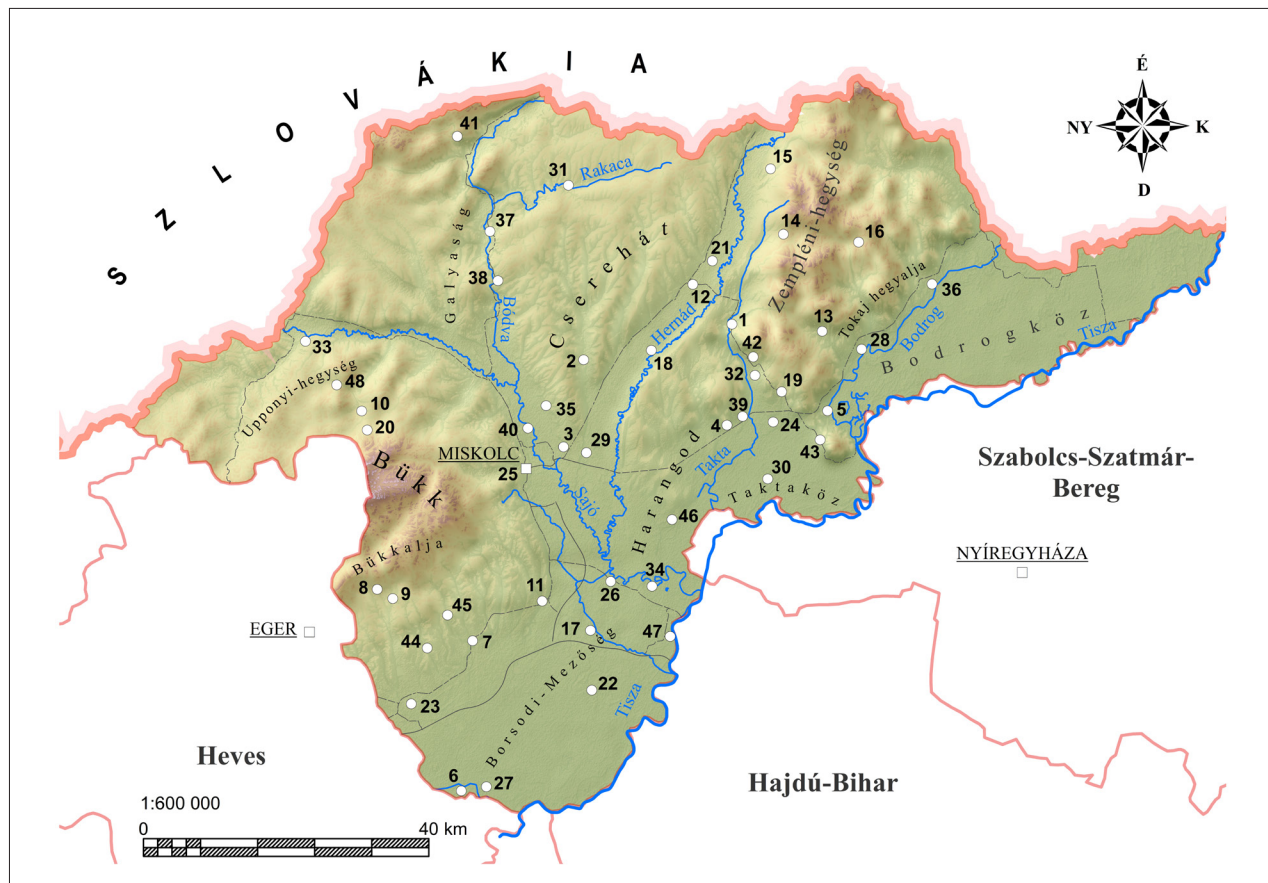
ként értelmezett – a szelvény déli felében megfigyelhető – ház bontása történt meg. A bronzkori lakóház a róka- és borjáratok miatt továbbra sem bontható egy felületként. Felső, több rétegben lebontott omladék alatt két padlóréteget sikerült elkülönítenünk. Lentről felfelé haladva – vagyis a bontással ellentétes irányban – a vastag S6=S18 fitolitréteg felett egy egységes zöldessárga agyagplatformot figyeltünk meg. Ez – az ásatás 2018-as megfigyelései szerint – a teljes szelvényen végighúzódik. Vagyis úgy tűnik, hogy a fitolitréteg kialakulásához vezető szervesanyag-felhalmozódás után a területet tudatosan megalapozták/lefedték agyaggal (S1094). Erre építették a házat, mely az eddig megfogható legfelső, biztosan házként értelmezhető jelenség. Felette 2017-ben szintén egykori házhoz/házakhoz tartozó padló- és omladékfelszíneket bontottunk ki, de a bolygatások miatt egyik sem alkotott értelmezhető egészet. A házon belül két járósínt lehetett elkülöníteni: S 1094-en rögtön S 1092-t, ami felett egy újabb, vastagabb sárga agyag (S1080), majd újabb járó- és megújítási rétegek sorakoztak (S1081, S1082). Ezen feküdt a ház omladék rétege (S1066, S1074, S1075, S1076, S1077), illetve az S1078–1079 és S1093 megújításokkal rendelkező tűzhelyplatni. A ház rétegei a szelvény nyitott (K-i felében) az alattuk található S73 gödör miatt erősen lejtettek.

A házon kívül, a folytatódó S1094-es platform felett különböző járósínteket figyeltünk meg. Nagy felületen követhető csak az S1072-es volt.

A házpadlót a kemencerésznél felesben bontottuk. A ház mérhető szélessége: 2,9 méter.

Emőd-Nagyhalom (azonosító: 16986)

A BORBAS projekt keretén belül 2018. szeptem-

1. térkép. A Herman Ottó Múzeum régészeti kutatásai Borsod-Abaúj-Zemplén megye településein 2017–2018-ban, lelőhelyenkénti bontásban lásd a szövegben (Térkép: Kiss Dániel)

Map 1. Archaeological research at the Herman Ottó Museum, sites in Borsod-Abaúj-Zemplén County, 2017–2018 (Map by Dániel Kiss)

1. Abaujszántó, 2. Alsóvadász, 3. Arnót, 4. Bekecs, 5. Bodrogkeresztúr, 6. Borsodivánka, 7. Bükkábrány, 8. Bükkzsérc, 9. Cserépfalu, 10. Dédestapolcsány, 11. Emőd, 12. Encs, 13. Erdőbénye, 14. Fony, 15. Gönc, 16. Háromhuta (Óhuta), 17. Hejőpapi, 18. Kiskinizs, 19. Mád, 20. Mályinka, 21. Méra, 22. Mezőcsát, 23. Mezőkövesd, 24. Mezőzombor, 25. Miskolc, 26. Nagycséc, 27. Négyes, 28. Olaszliszka, 29. Onga, 30. Prügy, 31. Rakaca, 32. Rátka, 33. Sajónémeti, 34. Sajóörös, 35. Sajóvámos, 36. Sárospatak, 37. Szendrő, 38. Szendrőlad, 39. Szerencs, 40. Szirmabesenyő, 41. Szögliget, 42. Tállya, 43. Tard, 44. Tard, 45. Tibolddaróc, 46. Tiszalúc, 47. Tiszapalkonya, 48. Uppony

ber és október folyamán Emőd-Nagyhalom lelőhelyen a bronzkori település rétegtani viszonyait tisztázó 46 fúrást végeztünk, és 3 db 50x50 méteres négyzet területén szisztematikus felszíni leletgyűjtést folytattunk. A leletgyűjtések és a rétegtisztázó fúrások helyszínét a geofizikai eredmények alapján határoztuk meg.

Mezőcsát-Laposhalom (azonosító: 16049)

A BORBAS projekt keretén belül 2017 augusztusában Mezőcsát-Laposhalmon 10 helyen¹ réteg-

tisztázó fúrásokat mélyítettünk a lelőhely rétegvastagságának és rétegtani viszonyainak megállapítása céljából, valamint C-14 keltezésre alkalmas minta kinyerésére.

Tard-Tatárdomb (azonosító: 72343)

A BORBAS projekt keretén belül 2017 augusztusában Tard-Tatárdombon 9 helyen² rétegtisztázó fúrásokat mélyítettünk a lelőhely rétegvastagságának és rétegtani viszonyainak megállapítása céljából, valamint C-14 keltezésre alkalmas minta kinyerésére.

1 KIENLIN, Tobias L. – P. FISCHL, Klára – PUSZTAI, Tamás: Borsod Region Bronze Age Settlement (BORBAS), Catalogue of the Early to Middle Bronze Age Tell Sites Covered by Magnetometry and Surface Survey. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 317. Bonn, 218. Fig. I.33.

2 Uo. Fig. I.34.

Tibolddaróc-Bérc út (azonosító: 89291)

A BORBAS projekt keretén belül 2017 augusztusában Tibolddaróc-Bérc úton 5 helyen rétegtisztázó fúrásokat mélyítettünk a lelőhely rétegvastagságának és rétegtani viszonyainak megállapítása céljából, valamint C-14 keltezésre alkalmas minta kinyerésére. Ennek során újfent megállapítást nyert, hogy a kultúrréteg a lelőhelyen hiányzik.

P. Fischl Klára

FÉMKERESŐ MŰSZERES KUTATÁSOK

A Herman Ottó Múzeum civil fémkeresősök segítségével összesen 41 lelőhelyen mintegy 80 alkalommal végzett prevenciós jellegű, valamint lelőhely felderítésre irányuló műszeres leletfelderítési munkát a 2017–2018-as évben. Ezek a kutatások **Abaújszántó, Arnót, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Cserépfalu, Dédestapolcsány, Emőd, Encs, Erdőbénye, Fony, Gönc, Mád, Mezőzombor, Onga, Prügy, Rakaca, Rátka, Sajónémeti, Sajóvamos, Sárospatak, Szendrő, Szendrőlád, Szerencs, Szögliget, Tarcal, Tállya, Tiszalúc és Uppony** települések közigazgatási határain belül található lelőhelyeken zajlottak.

Munkatársak: Kertész Gabriella Nikoletta, Galkó József és a múzeum civil fémkereső műszeres önkéntesei.

Bakos Gábor

KEHOP PROJEKT

A Herman Ottó Múzeum 2018 tavaszán és kora nyarán régészeti kutatásokat végzett a Bükk Nemzeti Park Igazgatóságának (BNPI) megbízásából a „Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság területén” című Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) keretén belül megvalósuló pályázathoz kapcsolódó projekt keretében. Az érintett lelőhelyeket és kutatási eredményeket alább részletezzük.

Bükkzsérc-Hódos-tető (azonosító: 59912)

késő bronzkor, kora vaskor
„Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a

Bükk Nemzeti Park Igazgatóság területén” című Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) keretén belül megvalósuló pályázathoz kapcsolódóan Bükkzsérc-Hódos-tető lelőhelyen a kőpakolásos halmok régészeti szondázása valósult meg 2018. június 24. és július 6. között. A kutatás keretében felmértük a felszínen azonosítható halmokat és azok közül kettő területén végeztünk régészeti feltárást.

Az 1. halom egy nagyobb, markáns halomtestű objektum, északi oldalán recens, közepén korábbi beásás nyomait mutatta. A 2. kutatott halom egy lapos, környezetéből alig kiemelkedő objektum, északi oldalán szintén beásásnyommal. Az 1. halom területén egy 10x8 méteres szelvényt, a 2. halom területén pedig egy 4,5x7 méteres szelvényt jelöltünk ki. A halmok felületét tisztítás után fotóztuk, rajzoltuk és negyedeltük. Az 1. halom területén a DNy-i és az ÉK-i negyed került kibontásra, illetve a halom legmagasabb pontján, a negyedek találkozásánál egy 1x1 méteres területet bontottunk ki. A halomtest szabálytalanul összerakott, ököl nagyságú kövekből állt, sötét színű, humuszos betöltéssel a kövek között. A területen barna erdőtalaj található. Az átlag 5 cm-es humuszos réteg alatt sárgásbarna, bolygatatlan réteg következik. A 2. halom esetében az ÉNy-i negyedet bontottuk ki.

A kijelölt szelvényekben megkutatott halomnegyedek alatt az agyagos talaj bolygatatlannak bizonyult. A halmok felhordásában minimális mennyiségű másodlagos helyzetű kerámiatöredéket találtunk. A szelvény területét megkutatottuk fémkereső műszerrel és a halmok negyedeit is átvizsgáltuk, bontás közben négyzetenként is. A feltárás során sem a halmokban, sem alattuk nem találtunk régészeti jelenséget, beásást vagy leletanyagot, így régészeti koruk nem bizonyítható.

A lelőhely fémkereső műszeres kutatása során a járható területek egészén portyázásos rendszerben dolgozott 5 fő, 3 napon keresztül. A munka során összesen 38 darab, zömében késő bronzkori és kora vaskori tárgy került elő. Közülük kiemelkedik egy bronzkard két töredékes darabja.

P. Fischl Klára

Cserépfalu-Mésztető (azonosító: 16653)

késő bronzkor
„Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság területén” című Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) keretén belül megvalósuló pályázathoz kapcsolódóan Cserépfalu-Mésztetőn

50.000 m²-en fémkeresős kutatás, 10.000 m²-en geofizikai felmérés és 40 m²-en tervásatás történt. A sánc külső oldalán elvégzett geofizikai felmérés nem mutatott ki egyértelműen régészeti korú anomáliát.

A munka 2018. április 26. és május 31. között zajlott 15 munkanapon keresztül. A háromszög alakú, két oldalról természetes lejtővel védett, 5,9 ha-os területet délről egy 225 méter hosszú sánc védi az előtte levő lankás, ma tölgyes-legelő területtől. A régészeti kutatás során 36 m² felületen (1,5x24 méter) sáncátvágás történt a sánc nyugati vége felé, a recens bevezető út melletti területen. A sáncot teljes szélességében átvágtuk. A sánc magja a külső oldalon az őshumuszra helyezett nagyméretű kövekből állt, melyhez a belső oldalon 7 méter hosszán szabálytalan struktúrájú kőpakolás csatlakozott (1. kép). A kőpakolás a vár belseje felé elvékonyodott, átlagban 80 cm vastagságú volt. A sánc külső oldalán két épített térdfalat bontottunk ki. A sáncmagtól 330 cm-re egy lépcsős kialakítású, majd újabb 100-120 cm-re egy alacsonyabb, függőleges fal került elő. A falak között fekete földből álló feltöltés volt, akárcsak a sánc belső oldalán a kőpakolás között. A külső oldalon ebből a földfeltöltésből kevesebb, a belső oldalon nagy mennyiségű késő bronzkori, a Kyjatice-kultúrába sorolható leletanyag került elő. A térdfalak előtt a szálkőben S alakú mélyedést találtunk bevájva. Ennek funkciója feltehetően a vízelvezetés volt. A kemencei őskori sánc átvágása során készült rekonstrukciós rajzot alapul véve a kőszerkezethez egy csapolt gerendákból álló fakonstrukció is csatlakozott. Ennek szerepe a térdfalak rögzítése volt, hogy a mögéjük töltött föld mennyisége nehogy kimozdítsa azokat. A fakonstrukcióra utal a sáncmag és a közelebbi térdfal között a szálkőbe – egy a sánccal párhuzamosan futó – bevéssett gerendafészek.

A sánc jelenlegi magassága a belső és a külső oldalon az altalaj/szálkő szintje felett 180 cm.

A maghoz közelebbi térdfal felső része csak a szelvény feléig volt építve, itt egy nagy lapos kő zárta. Esetleg bejárati részként értelmezhető ez a terület, de a sáncmag nem szakad meg ezen a részen.

Egy további 2x2 méteres szelvényt nyitottunk a geofizikai felmérésen megfigyelt, nem egyértelműen értelmezhető markáns anomália területén, a sánc külső oldalán, a legelőn. Ez a szelvény nem tartalmazott régészeti jelenséget. Átlagosan 20-25 cm mélységben a szálkőzetet értük el.

2018. április 6-án és 2018. június 17-én fém-

kereső műszeres kutatást végeztünk Bakos Gábor vezetésével a lelőhelyen, valamint annak közvetlen környezetében. A kutatás során kis mennyiségű vaskori és középkori fémanyag került elő.

P. Fischl Klára

Dédestapolcsány-Dédes vár (Dédes-Nagyvár) (azonosító: 16540)

középkor, kora újkor

A Herman Ottó Múzeum 2018 tavaszán és kora nyarán régészeti kutatásokat végzett a Bükki Nemzeti Park Igazgatóságának (BNPI) megbízásából a „Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén” című projekt keretében Dédestapolcsány-Dédes vár lelőhelyen. A lelőhely a **Dédestapolcsány/Mályinka-Verebce-tető** (azonosító: 16539) lelőhely poligonján belül, illetve a **Dédestapolcsány-Dédesi vár és Kis-vár közti nyereg** (azonosító: 16980) elnevezésű lelőhely poligonja mellett helyezkedik el.

A középkori eredetű vár két nagy egységből áll: a jelen kutatások által érintett É-i helyszínből és a tőle D-re emelkedő sziklacsúcson lévő Kisvár elnevezésű védműből. A középkori vár nagyobbik egysége az É-i sziklás hegytetőn emelkedik. A középkori említésekben Dédeskő, illetve Dédesvár néven szerepel. A Kisvár erődítésétől megkülönböztetendő, a nagyobbik, É-i középkori várat Dédes-Nagyvár névvel illettük, a dokumentációban ezt a nevet használtuk. A kutatások sorában fém-detektoros leletfelderítésre és tervásatásra került sor.³ A munkálatokat megelőzően a BNPI elkészítette és a Herman Ottó Múzeum rendelkezésére bocsátotta a várhegy és környezetének Lidar felvételezését.

2018. május 28. és június 19. között tervásatásokat folytattunk, melynek során a Nagyvár hegycsúcsának Ny-i szélén álló L alakú falszakasz belső oldalán két szelvényt jelöltünk ki. A 2009-ben részben leomlott majd helyreállított falszakasz a korábbi ásások alapján egy négyszögletes toronyépület északi részlete lehetett. A két ásatási szelvényen ezen feltételezett torony belsejének keleti felét kívántuk tisztázni.

Az ásásokkal párhuzamosan elkészítettük a még álló falazat külső és belső homlokzatának fal-felmérését is.

3 Dédes-Nagyvár kutatásának előzményeként lásd a vár 2009-es mentő feltárását: GÁL-MLAKÁR VIKTOR – SÁRRÖZY SEBESTYÉN – SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS: Füzér, Szádvár, Cserépvár, Dédes. Régészeti kutatások Borsod-Abaúj-Zemplén megye váraiban, 2009. *Castrum* 11. (2010/1), 73–75.

A 3x3 m-es 1. szelvény a torony belsejének ÉK-i negyedét vizsgálta. Ezzel a szelvényel hitelesítettük a fal tövében nyitott, kis felületű 2009-es ásatást is. Vastag, köves törmelék réteg (S2) takarta a régészeti jelenségeket. Már 2009-ben megfigyelhető volt, hogy a toronyépület K-i falát egy nyílás törte meg a fal északi harmadában. Ezen ajtónyílás – korábban már feltárt – küszöbkövével belül, a törmelék réteg alatt a természetes sziklafelszínen kialakított, a használat során fényesre kopott lépcsőzetes lemenetelt azonosítottunk. A küszöbszinthez képest a lépcsős lemenetel alja 50 cm-rel volt mélyebben. A lépcső aljában ugyancsak a sziklafelszín jelentette elsődlegesen a járósínt, ám itt is és a lépcső mélyedéseiben is vékony, sötét földréteggel töltötték ki az egyenetlenségeket (S10). A járósíntre a torony ÉK-i sarkában egy 140x100 cm-es, 65 cm magas, égett tömböt emeltek (S9). Ennek feltárása során kiderült, hogy az egy többszörösen megújított kemence tömbje. Az egyes sütőfelületek (S12 és S15) alatt elhelyezett kiegyenlítő rétegekből (S13, 14, 16) vékony falú, késő középkorra keltezhető kerámiaanyag látott napvilágot. Ám a legalsó platni (S17) alatt már ez az anyag 13. századi leletekkel is keveredett. A kemencét a toronyépület ÉK-i sarkába, közvetlenül a falhoz (S8) tapasztva alakították ki. A legkorábbi platni alatt jelentkező réteg (S19), anyagát és jellegét is tekintve, megegyezett a már említett S10 felszínnel – annak a kemence által eltakart intakt folytatását képezte. Belőle 13. századi leletanyag került elő. Tehát ez az Árpád-kori szemetet tartalmazó réteg a torony legkorábbi járósíntjét alkotta. Alatta az egykori őshumusz (S20), majd az egyenetlen sziklafelszín következett.

A torony falát egyszerűen ráépítették a sziklafelszínre. Az S19 réteg alapján ennek idejét a 13/14. század fordulójára, vagy a 14. század első harmadára helyezhetjük. Mivel az S19 Árpád-kori szemétanyagban rendkívül gazdag volt, ezért feltételezhető, hogy a torony építése előtt, a 13. század folyamán is állt egy építmény a Nagyvár csúcsán, aminek planírozásából alakíthatták ki a toronyépület első járósíntjét.

Az 1. szelvénytől délre, a toronyépület feltételezett DK-i negyedében jelöltük ki a 3x3 m-es 2. szelvényt. A vékony erdei humuszréteg (S1) alatt itt is vastag köves törmelék réteg került eltávolításra. Ebben egy modern kori „kincskereső” (?) gödör beásását (S3) azonosítottuk, mely szerencsére csak a törmelék réteget bolygatta. A szelvény K-i szélén azonosítottuk a toronyépület keleti falát (S4). Ebben a falban bizonytalan határral szerkezeti váltás volt észlelhető. A masszív, habarccsal kötött, tört kőből emelt falazat állékonysága a szelvény déli részén megszűnt. Az omlékony falazaton falsík nem

volt azonosítható, ám az omladék a szelvény DK-i sarkában merőlegesen nyugatra fordult. Ezen omladék (S5) a toronyépület DK-i sarkaként és déli (összeomlott) falszakaszaként volt értelmezhető. Az omladék alatt a vízszintesre faragott sziklafelszín következett, melyen habarcslenyomatok jeleztek az eredeti fal belső síkjának vonalát, illetve a fal alapozását (S6). A falon belül az egyenetlen sziklafelszín alkotta a járósínt, aminek hiátusait vékony, sötét földdel egyengették ki (S7). Ez azonos jellegű volt 1. szelvényben azonosított S10-zel. A déli falszakasz szélességének vizsgálatára 1 m szélességben átvágtuk az S5 falomladékot. Alatta az eredeti fal alapozása, az S6 225 cm szélességű volt. Míg az S6 alapozás belső részén csupán a habarcslenyomatok jelezték annak nyomát, addig a külső, déli oldalán több sor magasan megmaradt kövek alkották külső falsíkját. Ezen sík külső oldalán egy 8-15 cm széles légrés volt az omladékban, melyet egy a toronyépülettől délre később épített másik falazat (S11) síkja határolt le. Ezt a habarccsal kötött masszív falat a habarcsfelület alapján nekitapasztották a még álló S6 falhoz, mely a pusztulásakor részben magával omlasztotta az S11-et is. Az S11 további kiterjedését jelen ásatás nem kutatta.

Összefoglalóan megállapítható volt, hogy az S8 és S4 falszakasz, valamint az S5 omladék alapozását jelentő S6 által három oldalról körbehatárolható toronyépület É–D-i belvilága 4,7 m, míg az S4 fal, valamint a torony ma is álló Ny-i falcsonkja által jelölt K–Ny-i belvilága 5 m. A falazatot a sziklafelszínre alapozták. Az egyenetlen ördögszántásos felszínt egy humuszos planírozási réteggel töltötték ki. Ez a járósínt érintetlen állapotában őrződött meg a torony ÉK-i sarkában emelt kemence alatt (jelezve ezzel itt a toronyépület építési idejét), míg máshol a torony pusztulásáig használták, takarították azt.

A kemencére és a járósíntre a torony mint „önmaga törmeléke” omlott. A kemence felső használati szintjeiben talált késő középkori leletek alapján ez a pusztulás a 15/16. századra tehető, minden bizonnyal a vár 1567-es ostromához köthető.

Az ásatásokkal párhuzamosan a vár területének fémdetektoros leletfelderítése is megtörtént. Ennek legszámottevőbb eredménye, hogy valószínűsíthetővé vált az 1567-es török ostrom támadási iránya, illetve a külső vár bejáratának helye is. Ezek együttesen arra utalnak, hogy a várat északról támadták, illetve innen közelítették a külső vár ÉNy-i oldalán feltételezett bejáratot. Ezen túlmenően a várhegy terepbejárásai során a külső vár peremén futó sánc külső oldalán több helyen összefüggő, paticsos nyomvonalat azonosítottunk, mely feltehetően egy – talán 1567-ben – leégett fa-földszerkezetes védővonal (palánk?) nyomaként

értelmezhető.

A kutatások befejeztével a szelvényeket visszatöltöttük, a terepet rendeztük.

Szörényi Gábor András

Dédestapolcsány-Vár-erdő (azonosító: 59834)

A „Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén” című Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) keretén belül megvalósuló pályázathoz kapcsolódóan Dédestapolcsány-Vár-erdő területén 2018. április 13. és április 18. között összesen 2681 m² egybefüggő területen geofizikai felmérést végeztünk. A felmérés területét a korábbi kutatások hozzáférhető adatai alapján jelöltük ki. Az aljnövényzet és a terület domborzati viszonyai miatt nagyon nehéz körülmények között 50x50 m²-nyi területet egyszondás, további 30x50 m²-t 5 szondás mérőműszerrel mértünk fel. A teljes mérési állományt a rengeteg recens anomália és a geológia szennyezte. Így a régészeti anomáliák biztos lehatárolása lehetetlen volt. A kitűzött célt, további sírok biztos elkülönítését nem sikerült elérni a kutatás során.

P. Fischl Klára

Mályinka/Nagyvisnyó-Verebce-tető (Verebce-bérc) (azonosító: 16539)

vaskor (szkíta), középkor
2018. április 12. és április 20. között 6 ásatási munkanapon folytattunk feltárást a lelőhely Mályinka közigazgatási területére eső, nyugati lejtőin. A kutatásra a KEHOP 4.1.0-15-2016-00030 azonosító számú „Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén” című projekt keretén belül került sor.

A Verebce-tető déli végéhez közel, a nyugati lejtőn kialakított 6 mesterséges teraszon folyt geofizikai felmérés. A teraszok átlag 5-7 méter szélesek – nem számolva a két terasz közötti 45 fokos rézsűt –, és kicsit hosszabbak, mint 20 méter. A felsőbb teraszokon a humusz átlagosan 5 cm vastagságú, alatta palás, törmelékes sárga agyag található, több

helyen kilátszó szálkőzettel. Az alacsonyabb szinten levő teraszokon a humusz vastagsága nő.

A geofizikai felmérés alapján három teraszon mélyítettünk ásatási szelvényt. Az 1. és a 3. terasz szelvényeiben nem találtunk régészeti jelenséget. Az 5. terasz szelvényében szintén nem találtunk régészeti jelenséget, itt a humuszréteg vastagsága 30 cm körüli volt, és a sárga, palás altalaj jelentkezésénél, a szelvény ÉK-i sarkában, egy csomóban nagy mennyiségű szkíta kori kerámiát találtunk. Ez a kerámiamennyiség a felsőbb teraszokról talajerózióval, lemosódással kerülhetett a megtalálási helyére.

A kutatás során előkerült kerámiaanyag a szkíta időszakhoz köthető. Talajba mélyedő objektumot – feltehetően a vékony humuszréteg és az erős erózió miatt – nem találtunk. A Verebce-bérc eddigi kutatási eredményeinek ismeretében a nyugati lejtő lépcsős kialakítású oldalának első használata a szkítákhoz köthető, és ezen a területen a késő bronzkori betelepülés erősen megkérdőjelezhető.

A Verebce-bércen a déli sánctól északra, a tető teljes felületén szisztematikus fémkeresős vizsgálatot folytatott Bacskai István. Ennek során nagy mennyiségű szkíta kori és kisebb mennyiségű középkori fémanyag került elő.

P. Fischl Klára

Sajónémeti-Vár-hegy (azonosító: 16279)

középkor, kora újkor

A Herman Ottó Múzeum 2018 tavaszán régészeti kutatásokat végzett a Bükki Nemzeti Park Igazgatóságának (BNPI) megbízásából Sajónémeti-Vár-hegyen a „Földvárak, tájképi és kulturális értékeink – Földvárak természet- és tájvédelmi rehabilitációja a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén” című projekt keretében. A kutatások sorában geofizikai (magnetométeres) felmérésre, fémdetektoros leletfelderítésre és tervásatásra került sor.⁴ A munkálatokat megelőzően a BNPI elkészítette és a Herman Ottó Múzeum rendelkezésére bocsátotta a várhegy és környezetének Lidar felvételezését.

2018. február 16. és március 9. között mintegy 4700 m² felületet kijelölve magnetométeres vizsgálatokat végeztünk a központi vármag nyugati előtere és az ún. előretolt védmű között. Ennek során felmérésre került a központi vármagot övező körárok nyugati szakasza, az azzal koncentrikus sánc feltöltése, továbbá az előretolt védmű irányába futó

4 Sajónémeti-Vár-hegy korábbi, 2011., 2012. és 2013. évi feltárási eredményeinek összefoglalását és a vár részletes bemutatását lásd: SZÖRÉNYI Gábor András: Késő középkori fa-földszerkezetes külső védművek a sajónémeti vár ásatási eredményeinek tükrében. In RÁCZ Tibor Ákos (szerk.): *A múltnak kútja. Fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete*. Szentendre, 2014. 277–288.

nyaktag és a külső védmű déli részlete. A mágneses térképen – elsősorban a körárokban összpontosulva – számos recens fémszennyeződés okozott eltérést. Ezen túl azonban egyértelműen meghatározhatóak voltak az olyan talajtöbblet okozta anomáliák, amelyek a feltalaj áthalmozásából származó régészeti korú jelenségeknek tarthatóak. Ilyen volt egy, a sánc külső oldalát követő árok, továbbá egy olyan feltöltés, amely a központi vármag és az előretolt védmű közti nyaktag/gerinc területét fedte. Ez utóbbi feltételezhetően a nyaktag szintegyenlenségeit volt hivatott kiegyenlíteni. Szintén talajtöbblet-anomáliaként volt azonosítható az előretolt védmű déli oldalában futó, mára teljesen feltöltődött árok nyomvonala. A fentiekben túl csupán néhány kisebb, régészeti korúnak feltételezett jelenség anomáliája volt észlelhető.

2018. március 26. és április 17. között területeket folytattunk, melynek során összesen hat szelvényt jelöltünk ki. A szelvények számozása folytonos volt, a korábbi évek szelvénykiosztását követte (7-től 12-ig számozva).

Az 5x5 m-es 7. szelvény a fővárat övező körsánc vonalából kiugró, nyugati oldali, háromszög alakú védmű csúcsa alatt lett kijelölve egy, a geofizikai felmérésen látható szögletes talajtöbblet okozta eltéréseken. A szelvény nyugati felét a homokkőfelszínbe faragott keskeny hát (S101) alkotta, míg tőle keletre, azaz a háromszögletű védmű alatt egy teraszszerűen feltöltődött, V profilú árok (S103) került feltárásra. Az árok feltöltésének tetején tört homokkődarabokból készült, mesterségesen kikövezett nyomvonal (S102) (esetleg egy út helye?) vezetett át. Az S101 homokkőháton kisebb cölöplyukak mellett egy, a szelvényből kifutó töltés, sánc maradványa (S106) indult nyugati irányba.

A központi vármag és az előretolt védmű közötti keskeny nyaktagon egy 10x3 m-es kutatási felület alkotta a 8. szelvényt, mely a nyaktag gerincéről indult déli irányban lefelé. Csekély számú – elsősorban már a szubhumuszban fellelt – késő középkori kerámiatöredék ahhoz a feltöltési réteghez (S111) tartozott, amellyel kiegyenlítették és kiszélesítették a nyaktag felszínét. A kiszélesítés peremétől délre a nyaktag erőteljesen lejt. Ide a peremre, a nyaktaggal párhuzamosan, a korabeli őshumuszra (S109) fektetve egy keskeny, homokkőes feltöltésű sánctól (S108) alakítottak ki, amely lehatárolta az említett szintkiegyenlítést. A sánc alatt csupán kisebb, bizonytalan karólyukak aljai kerültek elő (S115-118), melyek esetleg egy, a sáncon emelt kerítés elemeiként is értelmezhetőek. A feltárt S108 sánc vonala észlelhető a Lidar felmérésen is, míg az S111-es tereprendezés feltöltése talajtöbbletként azonosítható a geofizikai mérés térképén.

A fővárat ölelő körsánc külső oldalát vizsgálta a 17x3 m-es 10. szelvény. Ezzel átvágtuk a geofizikai térképen és a Lidar-felmérésen egyaránt szereplő, többszörösen tagolt sánckülsőt. A szelvény érintette a 2012-ben már kutatott 2/b árkot. Itt azonosításra került az a homokkőbe vájt, sánccal párhuzamos, markáns oszlopárok (S121), ami a sánc ezen szakaszán egy paliszádfalat jelölhet ki. Alatta meredeken lejt a felszín, ám egy 2-3 m széles szakaszon ez a lejtés csökken és a terepen is észlelhető nyomvonalat alkot (S154). Ez a nyomvonal egy, a homokkőfelszínbe vájt, mára már lekopott utat jelöl ki, mely a 7. szelvényben feltárt S102-től kiindulva fut fel a körsánc gerincére, keresztezve a 10. szelvényt. Az út alatt ismét nagyon meredeken bukik a felszín, ami alatt egy teraszszerűen feltöltődött, 5 m széles, 2 m mély árok (S151) került feltárásra. Az árok a 7. szelvényben azonosított S103 árok folytatásának tartható, profilja V alakú. Betöltésében 15. századi kerámiatöredékek, egy közel ép parasztkés, egy szakállas puska kovacsolt vasgolyója és számos, a Sajóból származó (feltehetően az egykori várvédők fel nem használt muníciójából visszamaradt), emberfej nagyságú görgetegkő került elő. Az árok külső oldalát a 7. szelvényben is azonosított S101 homokkőgerinc alkotta, rajta kisebb cölöplyukakkal. Az S101 felszíne nyugati irányban nem volt megfaragva, rajta azonosítható volt a korabeli őshumusz (S155). Ebbe vágták bele azt a sáncceltöltést (S156), amely anyagát és jellegét tekintve hasonlított, irányában pedig megegyezett a 8. szelvényben feltárt S108 töltéssel. Az S108 és S156 sánc nem egyedülálló. A Lidar-felvételen látható, hogy a nyaktag É-i oldalát is védte egy hasonló sánc nyomvonala, mely egyértelműen befut a 7. szelvénybe, az itt napvilágot látott S106 jelenségbe. E sánccok tehát egy korridorot alkottak a nyaktag két peremén, melyen keresztül megközelíthető volt a központi vármag számára az előretolt védmű.

Ezen előretolt védmű déli oldalában, a 2013-as 3/d árokkal párhuzamosan nyitottuk a 18x3 m-es 9. szelvényt, keresztezve a geofizika talajtöbbletként észlelt anomáliáját. A szelvény a védmű magjából indult, ahol egy nagyobb, amorf gödörobjektum (S112) látott napvilágot, amit részben a laza, homokos-agyagos altalajba, részben pedig a homokkősziklába vájtak. A gödör a 2013-ban már azonosított S55 objektum részlete lehet. Amorf jellege alapján, illetve a korábban az S55-ben fellelt 1465-ös Hunyadi Mátyás-denár nyomán a gödör egy itt elhelyezkedő, félig földbe ásott objektum (talán épület) utólagos szétbontásának relikuma. A gödörben 2013-ban és idén is került elő oszlophely (S127), melyek egy itt állt építmény faszkezetének elemeit jelölhetik.

A gödör tehát egy korábbi építmény elbontásának eredményeként született. A kiásást követően viszonylag hamar erodálódni kezdett; első betöltési rétegeiben 15. századi kerámiatöredékek és két – egyelőre még nem meghatározott – ezüstdenár került felszínre. Teljesen azonban nem töltődött fel, így annak felsőbb betöltési rétegeibe még kora újkori eredetű kerámiaanyag is keveredett.

A gödör a védmű központi részét foglalja magába. Vele koncentrikusan a 2018-as ásatás is azonosította azt a patkó alakú oszlopárkot (S113), amelynek további szakaszai a korábbi ásatások során is napvilágot láttak (S26, S57). Ez egy egysoros paliszádfal alapozását jelölte ki. Érdekes módon az S113 külső oldalán további oszlophelyek, bedöngölt földréteg – azaz olyan palánkszerkezet elemei, amit a 3/b árokban 2012-ben azonosítottunk a védmű lejtőjén – nem került elő. Azaz itt a paliszádon túl további palánkerődítés nem volt. Ennek hiányára magyarázatul szolgálhat az a Lidar-felvételen látható sáncjelenség, amely az előretolt védmű DNY-i oldalából indulva egy téglalap három oldalát leírva a központi vármag külső sáncának DNY-i szakaszába csatlakozik. Ez a feltárással még nem kutatott töltés egy zárt elővárat, udvart alkothat a fővár és az előretolt védmű közötti nyaktagtól délre. A sánccal védett terület így kellő védelmet jelenthetett ahhoz, hogy a paliszádfalú előretolt védművet csak bizonyos szakaszain kellett további palánkkal is erősíteni.

A 9. szelvényben feltárt egyéb régészeti jelenség az oszlopárokkal párhuzamos, 5,8 m széles, 1,4 m mély, S114 elnevezésű, U profilú árok. Ez az árok körülölelte az egész előretolt védművet, ÉNY-i részletét S49-ként már 2012-ben feltártuk. Homogén visszatöltődése alapján az árok felhagyását követően szinte azonnal visszatöltődött a laza, homokköves felszín eróziója révén.

A feltárást során további két, kisebb szelvényt nyitottunk a központi vármag platóján is. A 3x3 m-es 11. szelvény a vármagban álló kereszt talapzatának keleti tövében található. A szelvény nyugati metszetfalában két nagyobb oszlophely beásása látszott (S132, S149), melyek a szubhumuszt vágva a gyepszintről indultak. Ezek feltételezhetően újkori jelenségek, talán összefüggésben vannak a Pyrker János egrai érsek által a 19. században itt felállított kereszt építményével. A feltárást során a szubhumuszból kevés késő Árpád-kori kerámialelet, továbbá állatcsontok kerültek elő. A szubhumusz alatt egy vékony, homokkőszemcsés réteg (S131) alkotott egy kevésbé letaposott járósíntként értelmezhető

felszínt, mely rajta feküdt a korabeli őshumusz (S128). Ez utóbbi metszetében egy oszlophelyet (S130) lehetett felfedezni. Ezen oszlophely nem egyedi a vármag platóján. A korábbi ásatások során azonosított S3, S4, S5 és S74 oszlophelyek a most feltárt S130-cal együtt egy faszerkezetes építmény szerkezetét rajzolhatják ki. A feltételezett építményt a vármag platójának elplanírozásakor, azaz a 15. század derekán létesíthették a megszálló huszita bratrik.

A vármag DK-i peremét vizsgáltuk a 4,5x3 m-es 12. szelvényvel. A gyepreteg alatti szubhumusz áttűnt az S134 elnevezésű vegyes, kevert feltöltési rétegbe. Ezt a konglomerátumot az őshumuszra (S160) terítették rá. Belőle és a szubhumuszból nagy mennyiségű Árpád-kori leletanyag bukkant elő és sok, étkezésből származó állatcsont, továbbá egy eddig meg nem határozott érem. Az S134 felszínén szétszórtan, illetve egy kupacban együttesen is több, emberfej nagyságú görgetegkő is hevert, melyre a vár területén már több helyen figyelhetünk. Noha Árpád-kori leleteket tartalmaz az S134, az mégis a 15. századi huszita erődítéshez köthető rétegnek tartható. Ugyanis ez a planírozási réteg a felszín egyenetlenségeit volt hivatott rendezni, melynek során szétterítették a korábbi, 13. századi vár kultúrrétegeit az őshumuszra.⁵

E réteget két nagyobb oszlophely (S135, S136) zárta le a vármag peremén. Ezek alkothatták a központi vármag meredek lejtőjének tetején álló egysoros paliszádfalat, amelynek nyomvonalát a korábbi ásatások már meghatározták a vár további területén.

Az ásatásokkal párhuzamosan a vár területének fémdetektoros leletfelderítése is megtörtént. A kutatások befejeztével a szelvényeket visszatöltöttük, a terepet rendeztük, a gyepetglákat visszahelyeztük.

Szörényi Gábor András

M30-AS AUTÓPÁLYA PROJEKT

A kivitelezést érintő régészeti feladatellátásokat, vizsgált lelőhelyeket részletesen az alábbi cikk tárgyalja:

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS – PUSZTAI TAMÁS ET AL.: Hét metszet a Hernád folyó völgyéből. Az M30-as Miskolc–Kassa autópálya építését megelőző régészeti feladatellátás és kutatás. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, LVIII–LIX. (2019–2020), 103–148.

⁵ A késő középkori planírozást igazolta, hogy a 13. századi szemetes-kerámiás rétegből vett állatcsontminta radiokarbon koradata 15. századot jelzett a 2013-as vizsgálatok során.

MEGELŐZŐ FELTÁRÁSOK

Borsodivánka-Kocsma-borgas II. (azonosító: 87791)

rézkor, római császárkor
Fűtő József megbízásából a Herman Ottó Múzeum az egri Dobó István Vármúzeum bevonásával régészeti megfigyelést és régészeti bontómunkát végzett a „Borsodivánka, külterület 037/5 hrsz.-ú ingatlanon baromfitartáshoz kapcsolódó korszerű takarmánytároló épület építése” című projekthez kapcsolódóan. Az építési terület Borsodivánka község keleti határában található, a Kossuth Tsz. területén, néhány méterrel délre a Rima-patak meanderes mellékágától. A feltárás során egy rézkori és egy császárkori település csekély részletét, zömmel azok gödreit azonosítottuk.

A régészeti megfigyelés keretén belüli bontómunka elvégzésében a Dobó István Vármúzeum munkatársai, Bálint Csaba és Tanyi Sándor voltak segítségünkre.

Miskolczi Melinda

Borsodivánka-Nagy-szög (azonosító: 87193)

római császárkor (szarmata), Árpád-kor
A Magyar Vakond Kft. megbízásából a Herman Ottó Múzeum a Salisbury Kft. bevonásával végzett régészeti megfigyelést a „Borsodivánka 043/2-5 és 043/7-8 hrsz.-ú területeken anyagnyerőhely nyitása” című projekthez kapcsolódóan.

A régészeti megfigyelés során a Borsodivánka-Nagy-szög nevet viselő területen régészetileg pozitív lelőhelyet azonosítottunk, itt régészeti megfigyelés keretén belül végeztük el a bontómunkát. Az így feltárt négy jelenség közül három egy laza szerkezetű, Árpád-kori település házainak, egy pedig szarmata gödörnek bizonyult.

A régészeti megfigyelés keretén belüli bontómunka elvégzésében dr. Ecsedy István volt segítségünkre.

Miskolczi Melinda

Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat lelőhely (Vatta-Nagy-rét dűlő 1.) (azonosító: 78431)

neolitikum, rézkor, vaskor, római császárkor
2017-ben a Mátrai Erőmű Zrt. bükkábrányi lig-

nitbányájának bővítése nyomán folytattuk a VIII-as számú lelőhely feltárását. A kutatás a terület ÉNy-i részén folyt, 14.000 m²-en, ahol több korszak megtelepedését sikerült megfigyelni. A 2017. május 29. és november 23. között zajló feltáráson a legkorábbi településnyomok a középső neolitikus alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához köthetők. A következő korszakból, a kora középső rézkorból számos telepobjektumot és temetkezést azonosítottunk – ezek közül kiemelkedett egy 10 síros temető, amely a tiszapolgári kultúrához tartozott (2. kép). A lelőhely legmarkánsabb és legtöbb objektumot képviselő korszaka a vaskor – megfigyeltünk mind a szkíta, mind a kelta kultúrához köthető településeket, illetve az utóbbi korszakhoz tartozó (kerámia- és fémmegmunkáló) műhelyeket is találtunk (3. kép). A legkésőbbi időszakot, a római császárkort csak néhány objektum képviselte.

Munkatársak: Fekete László, Asztalos Fanni, Galgó József, Garadnai Dániel, Hortobágyi Viktor, Kiss Dániel, Kovács Nikolett, Sike Barnabás, Simon József és Tóth Róbert.

2018-ban tovább folytattuk a lelőhely előző évi feltárását. Május 22. és augusztus 23. között 7200 m²-en kutattunk és tártunk fel az előző évhez hasonlóan több régészeti korszakhoz kötődő emlékeket. A legkorábbi időszakhoz, a középső neolitikus alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához köthető telepobjektumok mellett temetkezéseket is feltártunk. A következő korszakból, a kora középső rézkorból több telepobjektum, agyaggyerő gödör és temetkezés látott napvilágot. A legtöbb objektummal rendelkező korszak a vaskor volt. Sikerült pontosítanunk a szkíta–kelta település szerkezetét, továbbá egy preszkíta korhoz köthető 13 síros temetőt is feltártunk. Az ásatás kiemelkedő lelete egy díszesen faragott vadkanagyar amulett,⁶ amely a szkíta korszakra keltezhető (4. kép). A legkisebb számban a római császárkorhoz köthető telepobjektumok képviseltették magukat.

Munkatársak: Kovács Nikolett, Jenei Anita, Asztalos Fanni, Kiss Dániel, Sike Barnabás, Simon József és Tóth Róbert.

Németh Attila

Bükkábrány-Bánya, VIII/E lelőhely (Vatta-Nagy-rét dűlő 1.) (azonosító: 78431)

neolitikum, rézkor, vaskor, római császárkor
2018. augusztus 28-án elkezdtük a bükkábrányi

⁶ Lásd a szerző tanulmányát jelen kötetben.

bánya VIII-as lelőhely északi szakaszának feltárását. A terület az előző években feltárt domboldal északi felén helyezkedik el, így hasonló jelenségek kerültek elő, mint a korábbi időszakban. A feltárással érintett terület nagysága közel 9000 m² volt, amelyen december 7-ig tartottak a munkálatok. Az északi részen képviseltette magát a középső neolitikus alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája. Jellemző objektumai a nagyméretű és kiterjedésű agyaggyerő gödrök voltak, az egyik ilyen objektumban nagyszámú edénytöredéket és két temetkezést tártunk fel. Az előkerült jelenségek és leletek a Szatmár-csoporthoz és a szakállhái kultúrához köthetők. A rézkorból a bodrogkeresztúri kultúrához köthető, szintén nagyméretű agyagkitermelő gödröket és további kisebb tárológödröket tártunk fel. Megtaláltuk a VIII-as lelőhely korábbi szakaszán előkerült vaskori település folytatását is. A szkíta és a kelta kultúrához köthetően kerültek elő házak és gödrök, valamint két kelta kori kemence is egymás szomszédságában. A római császárkor időszakát szintén telepobjektumok jelezték, ezek kevés gödörből és egy kisebb méretű épületből álltak. Az utóbbi objektumból egy ép, plasztikus lófejvel díszített bronz térdfibula látott napvilágot. Az előkerült leletanyag alapján a Kr. u. 2–3. századra tehető a telep.

Munkatársak: Kovács Nikolett, Asztalos Fanni, Bárdos Nándor, Kiss Dániel, Kron Csaba, Sike Barnabás, Simon József és Tóth Róbert.

Németh Attila

**Bükkábrány-Bánya, IX. lelőhely
(Vatta-Nagy-rét dűlő 2.)
(azonosító: 78435)**

neolitikum, rézkor, vaskor
2017-ben a Mátrai Erőmű Zrt. bükkábrányi lignitbányájának bővítése nyomán feltárást végeztünk a IX-es számú lelőhelyen. A munkára 2017. április 5. és május 29. között került sor, 1982 m²-en. A lelőhely az egykori Csincse-patak árterében feküdt egy természetes homokdombon. A megfigyelt régészeti korszakok közül a legkorábbihoz, a középső neolitikumhoz az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájának temetkezései köthetők. A következő korszakból, a rézkorból a tiszapolgári kultúra és a bodrogkeresztúri kultúra objektumait tártuk fel. Napvilágra került továbbá három félig földbe mélyített ház, melyek a vaskori kelta kultúrához köthetők.

Munkatársak: Fekete László, Gyárfási József, Hajdú István, Sike Barnabás, Simon József és Tóth Róbert.

Németh Attila

**Bükkábrány-Bánya, XV. lelőhely (Olaszegyház)
(Csincse-Csörsz árka-dűlő, Tagosok-dűlő)
(azonosító: 78533)**

neolitikum, vaskor, római császárkor, Árpád-kor
A bükkábrányi bánya területén, a XV. lelőhely D-DK-i felén került azonosításra műszeres leletfelderítéssel Olaszegyház Árpád-kori falu helye. Ennek feltárását 2016 novemberében kezdtük el, mert a bányabővítés akkor érte el a területet. 2016-ban 28 munkára alkalmas napon végeztünk feltárást a lelőhelyen, majd a munkát 2017 márciusa és augusztusa között további 92 napon át folytattuk. Összesen 1468 stratigráfiai egységnek osztottunk számot, melyből 75 nem bizonyult végül régészeti jelenségnek.

A feltárás során a XV. lelőhely neolitikus, vaskori és császárkori (szarmata) telepének ÉK-i irányú folytatását tártuk fel, valamint Olaszegyház Árpád-kori, oklevelekből beazonosítható falu külső szélét. A terepbejárással, műszeres leletfelderítéssel körülhatárolható falunak körülbelül a szélső egynegyedét sikerült megkutatnunk, melyet érint a bányaművelés.

Az Árpád-kori település 785 objektumát tártuk fel. Ezek közül 45 félig földbe mélyített ház, melyek közül három esetében volt megállapítható, hogy leégtek. Mindegyik épületben találtunk kemencét, melynek több változata is előfordult. Gödörből 281 került kibontásra, ezeket tárolásra, valamint szemetesgödörként használhatták. A 9 db kút zöme a kutatási terület déli széléhez feküdt közelebb, illetve az ásatási felszín közepén találtuk őket. A település jellegzetes objektumtípusa a füstölő vagy aknakemence, melyből 15 került elő. Ezek egy részében a húsk tartósítására szolgáló tevékenységet üzhettek, a nagyobbakat esetleg edényégetésre használhatták. Két esetben fordult elő, hogy kút mellett kerültek elő, a kút ásásakor keletkezett gödör szélében, párkányon. Vízelvezetésre, telekhatárolásra, illetve állatok egyben tartására szolgáló karám árkat 30 esetben tártuk fel a lelőhelyen. Felszíni építményt, kerítést jelző oszlophelyrendszereket több helyen sikerült lokalizálnunk az ásatási területen. Számos olyan oszlophelyrendszer is kirajzolódott, melyekből leletanyag nem került ugyan elő, de az Árpád-kori objektumok közelsége miatt valószínűleg ezeket is ehhez a korszakhoz kell sorolnunk. Értékelésük a feldolgozás további feladata lesz.

A feltárt jelenségek közül két földbe mélyített épület érdemel még nagyobb figyelmet. Az egyik méretével és különös elrendezésével tűnik ki a többi épület közül. Nagyméretű, kőből épített, boltozatos kemencéje volt, valamint a ház keleti végében két faragott követ helyeztek egymással

párhuzamosan a padlóra, melyek valamilyen padhoz (?) tartozhattak. A másik egy szintén földbe mélyített, nagyméretű épület, melynek padlója a többi előkerült épülethez képest mélyebben helyezkedett el. Lépcsős lejáró tartozott hozzá, melyen a tetőszerkezet leégett, elszenesedett fadarabjai között számtalan kerámiatöredéket találtunk egy macska vázával együtt. Az épület padlóján is találtunk elszenesedett fadarabokat, nagy mennyiségű kerámiatöredékkel és feltűnően nagyszámú vas mezőgazdasági eszközzel együtt.

Feltártunk továbbá egy földbe mélyített épületet is, melyet három oldalról vettek körbe árkokkal. A ház környezetében gödrök, tőle délre pedig nagy, üres terület helyezkedett el. Valószínűleg egy család telkét, gazdasági egységét sikerült megtalálnunk.

A korszakból egy temetkezés került elő, mely egy szarmata gödörben látott napvilágot: hátára fektetett, D–E-i tájolású, medencéjén összefűzött karú emberi váz, két térde között egy darab Árpád-kori kerámiával. A metszetfalban is látható volt, hogy utólagosan helyezték el egy korábbi gödörbe a halottat. Egyéb mellékletet nem találtunk.

Egy nagyobb, sekély gödörben egy teljes ló csontvázára bukkantunk, lábain patkókkal. Elhelyezése tudatos temetésre utal.

A jelentősebb leletek között kell megemlítenünk egy 39 brakteátából álló ezüstpénz kincsleletet, mely egy jellegtelen, kisméretű gödör oldalába rejtve került elő. Egy 13–14. századi vasdepó leletei egy ekepapuccsal és csoroszlyával együtt a humuszosítás közben kerültek felszínre.

A XV. lelőhely szarmata kori települése folytatódott az általunk feltárt lelőhelyrészen is. Ebből a korszakból 217 objektumot bontottunk ki: hat földbe mélyített házat, valamint 162, zömében nagy, mély, méhkasos gödröt, valamint egy gödörbe eltemetett, melléklet nélküli csontvázat. Hat kút is feltárássra került ebből a korszakból, továbbá ide sorolhatjuk a füstölőrendszereket is, melyek összesen 7 füstölőből álltak. A humuszosítás közben három alkalommal találtunk kerámia- és vas-tárgy-koncentrációt az altalaj fölött 50–100 cm-re, a humuszosításban.

Szintén a XV. lelőhelyről húzódtott át egy vas-kori település, mely az általunk feltárt terület nyugati szélén jelentkezett. Összesen 54 objektumot sorolhatunk ehhez a korszakhoz: öt házat, 27 gödröt és három füstölőt.

A neolitikus település hosszan, szórta, az általunk feltárt felszínen mindenütt megtalálható volt. Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozott 52 objektum, zömében gödrök, köztük több agyagkitermelő gödör is. Ezek egyikében két temetkezés került napvilágra. A halottakat bal oldalukra fektetve, zsugorítva temették el. A vázak felett

összefüggő kerámiaréteg volt, melyben több egész edényt is találtunk. Elképzelhető, hogy tudatosan temetkeztek így, az edények a sírok mellékletei lehettek. Három önálló sír is előkerült, sírcsoport alkotva, a sírok egyikében *Spondylus*gyöngymelléklettel. A korszakhoz sorolható még előcserző gödör, valamint több cölöplyukrendszer, melyek felszíni házakhoz tartozhattak.

Munkatársak: Gál Viktor, Nagy S. József, Horváth Fanni, Bárdos Nándor, Galkó József, Kiss Dániel, Nagy Zoltán, Kacsáncsi Tamás, Juhász Ádám, Gyárfási József

Horváth Antónia

Hejőpapi-Bodzás-Észak 1. (azonosító: 92779)

római császárkor

A lelőhely Hejőpapi településtől 2 km-re ÉNy-ra, közvetlenül a mezőcsáti út keleti szélé mellett helyezkedik el, egy a környezetéből 2–3 m-re kiemelkedő dombháton. A régészeti kutatást a „Hejőpapi 068/38 hrsz.-ú cseppfolyósító üzem és gáztöltő állomás létesítése” projekt munkálatai tették szükségessé. A teljes felületű régészeti feltárás a lelőhely keleti szélét érintette. Két szelvényt és az ezeket összekötő árkot nyitottuk meg.

A nyugati szelvény érintette a lelőhely keleti szélét, mely a domb központjához képest mintegy 0,5–1 m-rel alacsonyabban helyezkedik el. Az objektumok számozása az ERD számozását követte, ezért a 25-ös számmal indult. Összesen 15 strat. számot osztottunk ki. Az előkerült jelenségek mindegyike gödör volt, legnagyobb részük kiöblösödő tárológödör. Az altalaj felső, agyagos-sóderes, 20–30 cm-es rétege alatt sóder található, ebbe ásták bele a gödröket. E sóder megnehezítette, hogy azonosítsuk a pontos kiterjedésüket. Több gödör alján 1–2 cm vastag fekete réteget észleltünk, ami a legjobban az S26-os gödör alján maradt meg. Valószínűleg kitapasztalták, majd kiegészítették ezeket a tárológödröket. Viszonylag kevés leletanyag látott napvilágot, azonban a minőség kárpótolta a mennyiséget. Az S31-es kisebb méretű tárológödörből került elő egy bronzhuzal, több korongolt kerámiatöredék társaságában, egyben az egyetlen fémtárgy az ásatásról. Az S32-es gödörből csak egy kerámiatöredéket leltünk, ám ez egy római importédény (terra sigillata) oldaltöredéke volt.

Az S36-os gödör alján egy szarmata korongolt – majdnem teljes – pohár két darabja került elő, míg az S12-es gödör tetején egy vörös, korongolt edény fültöredékét találtuk. Maga a fül szarvasmarhát formáz. Az S27-es gödörből egy őrlőkö töredéke is napvilágot látott.

A lelőhely egy római kori szarmata település, melynek élete a 2–3. századra tehető.

A geofizikai felmérés során egy szélesebb, Ny–K-i irányú árokra utaló anomáliát sikerült kimutatni a beruházási terület északi szélénél, mellyel kapcsolatban az ásatást meglátogató szomszédos földterület tulajdonosa érdekes információval szolgált. A helyi lakosok, öregek e fasort, ahol az árkot kimutattuk „Cseszárkának” nevezik. Ez egyben Hejőkeresztúr és Hejőpapi közigazgatási határa is.

Munkatársak: Bakos Gábor, Honti Szabolcs, Sike Barnabás, Juhász Ádám, Kiss Dániel, Bárdos Nándor.

Tóth Krisztián

Hejőpapi-Tornaterem
(Kossuth u. 84., hrsz.: 230)
(azonosító: 93587)

neolitikum, Árpád-kor, újkor

A Herman Ottó Múzeum Tóth Krisztián vezetésével 2016. december 15-én régészeti megfigyelést folytatott Hejőpapi belterületén, a Kossuth u. 84. szám alatt tervezett tornaterem-építés földmunkáihoz kapcsolódóan. Ennek során megközelítőleg 1300 m² területen történt humuszleszedés, a telek nyugati felében mélyebben, a keleti részén vékonyabb rétegben. A humuszolással a tervezett épület technológiai nívószintjét alakították ki. A megfigyelésen a mélyebben szedett nyugati részen öt pontban objektumok sötétebb foltja volt észlelhető, kevés őskori és Árpád-kori kerámialelettel kísérve. A megfigyelés időpontjában az erősen átfagyott talaj miatt azonnali bontómunkára nem volt mód, ezért a beruházóval és a kivitelezővel történt egyeztetés alapján a múzeum a bontómunkát a fagy felengedését követő időpontra tervezte. Ennek várható idejét az újabb, 2017. január 11-én tartott helyszíni egyeztetésen – a tartós téli fagyott körülmények miatt – a február–márciusi hónapok fordulójára jelöltük ki.

A régészeti megfigyelés keretében történő bontómunkát 2017. február 27-én kezdtük meg. Ennek során munkagéppel régészeti tükörfelületet alakítottunk ki a mélyebben humuszolt nyugati területen, 658 m²-en, ahol már a technológiai szinten is objektumokat észleltünk. Mivel a jelentkező objektumok szintje kelet felé egyre mélyebb volt a decemberben kialakított technológiai szinthez képest, ezért a keleti területen már nem alakítottunk ki tükörfelületet. Itt a megmaradó, legalább 40 cm vastag réteg kellő védelmet nyújt az alatta feltételezhető objektumoknak, ezért itt elfedést alkalmaztunk – kivétel ez alól a tervezett tornaterem északi és déli hosszanti sávalapja, amelyek helyét szintén lehumuszoltuk 85 m²-en).

A bolygatatlan altalaj a letisztított felszínen délen agyagosabb, vizezesebb volt, míg északon homokosabb szerkezetű. Az altalajban jól látható objektumfoltokat azonosítottunk, melyekből nagyobb mennyiségben őskori, neolitikus és újkori eredetű leletanyag került elő. A gödörobjektumok mellett három szabályos négyzet alaprajzú ház/épület, továbbá több vörösre égett kemence foltja is kirajzolódott. A március 17-ig tartó ásatás során 11 munkára alkalmas napon végeztünk munkát, összesen 106 stratigráfiai egységet feltárva. A vizsgált jelenségek közül 48 stratigráfiai egység különálló, vagy másik objektumhoz tartozó oszlophely, cölöplyuk volt, míg a többiek gödörobjektumok, házak, kemencék, pincék, illetve felszíni leletkoncentrációk voltak.

Három régészeti periódus volt elkülöníthető. Már a felszín humuszolása során is számos neolitikus lelet hevert beágyazódva a sárga altalajba. Egyrészt a más korú objektumok többségének betöltéséből is előkerült ilyen őskori anyag, másrészt a humuszolt felszín nyugati szélén több önálló neolitikus leletkoncentrációt bontottunk ki. Ezek jelölhetik ki a neolitikus felszínt, egymáshoz közeli elhelyezkedésük pedig akár egy épület helyére is utalhat.

Számszerűen a legtöbb stratigráfiai egységet a kora Árpád-korra keltezhetjük. Három négyzet alaprajzú, ágasfás-szelemenés szerkezetű, földbe mélyített épületet, valamint további egy ugyanilyen objektumnak a szelvényből kifutó kisebb részletét tártuk fel. Ezekből valószínűsíthetően egy volt lakóépület, a sarkában kialakított kemencével, míg a többi inkább gazdasági jellegű objektumként funkcionálhatott. Valamennyi épületből kiköltözhetek egykori tulajdonosai, tárgyi anyagot gyakorlatilag alig hagyva maguk után (csekély mennyiségű hullámvonal- és vonalköteges kerámia, kevés cserépbogrács-töredék és egy malomkö jelzi a kora Árpád-kori lakók hagyatékát). Az épületek betöltésének homogén volta miatt a házhelyeket nem használták későbbi szemétködrökként – ez utalhat a környék teljes elhagyására/lakatlanságára. A házakon túl négy egyforma jellegű külső kemence és hamuzó/munkagödör keltezhető még a korra. Valamennyi kerek búboskemence cserép- vagy kavicstapasztás nélküli, egyrétegű sütőfelületű volt, tehát nem újítták meg őket. Szájuk déli irányba nyílt, munkagödörüket hosszúkás ovális lemélyülésként alakították ki. Betöltésükből zömmel korábbi, neolitikus lelet látott napvilágot, csak kevés Árpád-kori kerámia keltezte őket a középkorra.

Jelentős számban kerültek feltárára újkori eredetű objektumok. Ezek egy része méhkas alakú tárológödör volt, továbbá három, jól rekonstruálható szerkezetű pincét azonosítottunk. Az újkori

objektumok több alkalommal szuperpozícióban voltak korábbi jelenségekkel. Betöltésükből 18–19. századra keltezhető leletek kerültek felszínre, melyek korát több érme is alátámasztotta.

A feltárástól északra lévő, réttel fedett telken műszeres lelőhelyfelderítést, szisztematikus fémdetektorozást is végeztünk Bacskai István révén. A helyszín fémlletekben szegény volt, a csupán kevés újkori, Árpád-kori lelet mellett egyetlen népvándorlás kori ezüst csat látott napvilágot.

Ugyanitt összesen 3725 m²-en magnetométeres geofizikai méréseket folytattunk. A terület keleti szélén az ott húzódó kerítés okozott erős fémes anomáliát, továbbá több recens fém mágneses tere okozott eltéréseket. A nyugati felmérési szelvényben négy, 2–3 m átmérőjű, erősen dipólusos (egyidejűleg pozitív és negatív értékű, a mágneses felmérés térképén fehér folt körül fekete kísérő folt) anomáliában a feltáráson is azonosított kerek, Árpád-kori kemencékhez hasonló objektumot feltételezhetünk. További, bizonyosan régészeti korú anomália a felmérési térképen nem azonosítható. A bontómunka végeztével a munkaterületet a beruházónak és a kivitelezőnek átadtuk. Az új lelőhely a Hejőpapi-Tornaterem (Kossuth u. 84., hrsz.: 230) nevet kapta.

Szörényi Gábor András

Mezőkövesd-Mezőkövesd, 279/26. hrsz.
(azonosító: 96231)

őskor, római császárcor
A KOVÁCS Vegyipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. megbízásából végeztünk régészeti megfigyelést a „Mezőkövesd 279/26 hrsz.-ú terület humuszolása” című projekthez kapcsolódóan. A földmunkák során előkerült objektumok a beruházási terület egyharmadában, annak ÉNy-i részében jelentkeztek. Sikerült a lelőhelyet pontosan lehatárolni. Az előkerült jelenségek és leletanyag alapján 13 császárcori gödröt, 2 császárcori házat és ezektől elkülönülve, kissé délebbre egy őskori agyagnyerő gödröt lokalizáltunk.

Gál Viktor

Mezőkövesd-Modine
(azonosító: 92301)

római császárcor, hun kor
A lelőhely Mezőkövesd déli határában, a Modine Hungária Kft. épületétől közvetlenül délre elhelyezkedő, a Kánya-patak és a Lövői út által közrefogott 7353 hrsz.-ú területen helyezkedik el. A Herman Ottó Múzeum a Modine Hungária Kft.

megbízásából a „Mezőkövesd 0284/11 hrsz.-ú Modine Hungária Kft. üzemépület építése” c. beruházáshoz kapcsolódóan teljes felületű feltárást végzett 2017. január 9. és 2017. április 7. között a területen. E feltárást előzményeként 2016. október 26. és november 8. között szintén a Herman Ottó Múzeum végezte el jelzett ingatlanon az Előzetes Régészeti Dokumentáció összeállításához kapcsolódó próbafeltárást. Ennek során 11 db, egyenként 2 méter széles és 50 méter hosszú kutatóárkot nyitottunk a területen. A kutatóárkok közül 3 bizonyult régészeti szempontból pozitívnak, a régészeti objektumok a beruházási terület keleti, délkeleti részén helyezkedtek el. A szondaárkok tanúsága szerint a dombot zsombékos, vízjárta terület vette körül, amely emberi megtelepedésre alkalmatlan volt, a régészeti lelőhely ezért a kiemelkedésen található. A terület térségében jelenleg is patakok találhatók (Kánya- és Hór).

A feltárt régészeti objektumok száma összesen 74. Ezek nagy része, 56 objektum gödörként határozható meg. Zömük, összesen 51 a római császárcorra keltezhető, és a szarmatákhoz köthető a belőlük előkerült leletanyag alapján, 5 azonban bizonytalan keltezésű, mivel nem találtunk bennük korhatározó leletet. A gödrök alakjukat tekintve igen hasonlóak: felülnézetben formájuk kerek, szájuk összeszűkül, oldaluk kiöblösödik, aljuk egyenes vagy íves, méretük változatos. Csupán két épület került elő az ásatáson, mindkettő császárcori gazdasági épületként határozható meg, tüzelőberendezésre utaló jelenség nem került elő belőlük. Az egyik félig földbemélyített, szabályos téglalap alakú, közepén egy cölöplyuk található. Ez alapján a tető egyetlen oszlopra támaszkodott, tehát valószínűleg sátortető volt. Ez az épület típus igen gyakori a szarmatákhoz köthető településeken. A másik ellenben alig földbe mélyülő, szabálytalan formájú, cölöphelyekkel körbevett építmény, mely előzetesen karámként, esetleg műhelyként határozható meg. A feltáráson jellemző objektum típus volt a cölöphely, ezek közül összesen 16-ot dokumentáltunk. Jelentős részük keltezése bizonytalan, hiszen semmilyen lelet nem került elő belőlük.

A megelőző feltárást a régészeti szempontból negatív területeken folyamatosan zajlottak az üzemépület kivitelezési munkálatai, ahol a feltárással párhuzamosan végeztük a régészeti megfigyelést. Ennek során nem tapasztaltunk új régészeti jelenséget a megelőző feltárást alkalmával dokumentált objektumokon túl.

A megelőző feltárást során egy közepes intenzitású császárcori szarmata település északi, északnyugati szélét dokumentáltuk, mely a Kánya- és a Hór-patakok között emelkedő kis dombhat nyugati oldalán terül el. A település objektumai

átnyúlnak a csarnoképület és az úttest közötti területre, és folytatódnak déli, délkeleti irányban.

Munkatársak: Horváth Antónia, Tóth Krisztián, Gál Viktor, Pusztai Tamás, Kertész Gabriella Nikoletta, Gregóczy Gergő, Bakos Gábor, Galkó József, Juhász Adám, Pálfi Tibor, Szabó István, Szabó László, Nagy Zoltán, Hajdú István, Sike Barnabás, Honti Szabolcs, Kacsáncsi Tamás, Gyárfási József, Tóth Róbert.

Fábián Sára

Miskolc-Diósgyőri vár (azonosító: 16714)

középkor, kora újkor

2015-ben a vár fejlesztésének tervezett II. üteme kapcsán kapott felkérést a Herman Ottó Múzeum Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzatától a Diósgyőri vár régészeti kutatására. 2017–2018-ban a beruházás két helyszínén, a várárookban és a Huszárvárban végeztünk feltárásokat.

A diósgyőri várak kutatása nem új keletű feladat. Szondázó jellegű régészeti feltárását 1965–1967 között Czeglédyl Ilona, 2002-ben Lovász Emese végezte. Szelvényeinket minden esetben igyekeztünk úgy kitűzni, hogy jórészt a korábbi kutatások által bolygatatlan részekről nyerjünk új információkat. Összesen 23 kutatóárral vizsgáltuk a várak területét.

A nyugati oldalon az 1960-as években feltárt fahíd cölöpszerkezetéhez tartozó újabb elemeket figyeltünk meg. A nyugati oldalon található befolyó szerkezetére vonatkozóan megállapítottuk, hogy egyidős a kontrafal létesítésével. A befolyó alját itt is a nagyméretű kváderek sík felszíne jelenti. Ahhoz hasonló, kövekkel kirakott aljú csatornarész, melyet Lovász Emese 2011-ben feltárt, a várak belső oldalán nem tudtunk megfigyelni. Az 1960-as években itt előkerült védőrács szerkezetéhez tartozó függőleges cölöpök egyik újabb elemét in situ azonosítottuk. Ez a most megtalált cölöp az 1960-as években helyreállított, modern betonoszlopokkal jelzett sávtól keletre helyezkedett el. Ezen az oszlopon túl egy másik, egykor itt állt oszlop helyét – az általunk talált cölöptől keletre – is megtaláltuk, szintén a kontrafal szerkezetében kialakítva. A most előkerült újabb elemek azt valószínűsítik, hogy a védőrács legalább két sorban elhelyezett cölöpből állt.

A déli, keleti és északi oldalon a kaputorony-párok között vizsgáltuk a feltételezett hidak létének kérdését is. Ezekre vonatkozó egyértelmű régészeti jelenség nem került elő a feltárás során, ezért úgy gondoljuk, hogy a fent említett toronypárok reprezentációs célból készülhettek.

A várak ÉK-i oldalán feltártuk a legkorábbi híd keleti irányban fekvő pilléreit. A 14. századi hídról bebizonyosodott, hogy használatának idején összesen 6 db, kőből készült pillér tartozott hozzá – ebből 3 db a külső vár falában maradt ránk. Az egyes pillérek hossza kb. 480 cm, szélességük kb. 255 cm. Egymástól való távolságuk nagyjából 6 méter. Oldalaikat minden esetben kváderekkel burkolták, a falmagot mészhabarccsal oltott tört kövek jelentik. A kváderkövekkel kirakott, masszív pilléreket a 15. századi építkezés során bonthatták vissza egy szintre. A 14. század elején épült híd elemeivel a külső várfal építési törmeléke azonos szintben jelentkezett. Feltételezésünk szerint a 14. századi híd a 15. századi építkezések kivitelezési munkálatai alatt, annak első fázisaiban még használatban lehetett. A munkák ütemének előrehaladtával az új, fából épített nyugati híd elkészültét követően bontották csak el a korábbi kőhidat. Ezt az értelmezést alátámasztja az, hogy Czeglédyl Ilona véleménye szerint a nyugati oldalon megtalált, hídhoz tartozó legalsó gerendarács a 15. századra tehető.

2017-ben kutatásunk a vár jelenlegi hídjától nyugatra elhelyezkedő Huszárvár területére is kiterjedt. A vár ezen részén Czeglédyl Ilona, Gádor Judit és Lovász Emese folytattak kutatásokat 1967–2008 között. A mi feladatunk a korábbi feltárási eredmények hitelesítése és a terület rétegtrendjének vizsgálata volt. Ennek során azonosítottuk a vár nyugati oldalán található, Árpád-kori település külterületi részét, továbbá pontosítottuk az ún. vársík (rivellino) vastagságának adatait. A Huszárvár nyugati oldalán található, középkori, kora újkori és újkori épületek egymáshoz való viszonyát illetően is újabb információkkal gyarapodtunk. Új felfedezésként említhetjük az általunk megkutatott terület ÉNy-i felében feltárt fémmegmunkáló műhely részletét, ahol a 16. század közepére tehető, pénzhamisításra utaló leleteket is találtunk. Ugyancsak ezen a területen bukkantunk rá arra a 14–15. századra keltezett, aranyozott ezüst gyűrűre, melyet gótikus minuszkulákból álló felírral díszítettek.

Munkatársak: Honti Szabolcs, Juhász Adám, Nagy Zoltán, Pálfi Tibor, Szabó István, Szabó László

Miskolczi Melinda

Négyes-Kékesi-tag (azonosító: 93005)

neolitikum

A SWIETELSKY Magyarország Kft. megbízásából a Herman Ottó Múzeum az egri Dobó István Vármúzeum bevonásával végzett régészeti megfigyelést az „Árvízvédelmi védvonalak mértékadó árvíz-

szintre történő kiépítése, védvonalak terhelésének csökkentése a Közép-Tisza az Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság működési területén című, KEHOP-1.4.0-15-2015-00010 azonosító számú projekt tervezési és kivitelezési munkáinak FIDIC Sárga Könyv szerinti megvalósítása” projekthez kapcsolódóan.

A régészeti megfigyelés során a Négyes-Kékesi-tag nevet viselő területen régészetileg pozitív lelőhelyet azonosítottunk, és régészeti megfigyelés keretén belül végeztük el a bontómunkát. Az előkerült 10 objektum zömmel tárológödörnek bizonyult, két esetben pedig nagyméretű anyagnyerő gödörként tudtuk azonosítani a jelenségeket. Az általunk feltárt gödrök minden esetben a neolitikum időszakára tehetőek, az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához sorolhatóak.

Munkatárs: Bakos Gábor. A régészeti megfigyelés keretén belüli bontómunka elvégzésében a Dobó István Vármúzeum munkatársai, Bálint Csaba és Tanyi Sándor voltak segítségünkre.

Miskolczi Melinda

Szirmabesenyő-Hegy alatti földek-dűlő (azonosító: 52684)

őskor, Árpád-kor

A lelőhely Szirmabesenyő nagyközség határától mintegy 1300 méterre Ny-ra, a Farkas-hegy K-i lábánál fekszik. A Cordys Capital Ingatlankezelő és Vagyongazdálkodási Kft. megbízásából a Herman Ottó Múzeum „Szirmabesenyő 129/96 hrsz., Logisztikai központ létesítése” című beruházáshoz kapcsolódóan 2017. május 17. és július 21. között régészeti megfigyelést és annak keretében bontómunkát végzett. Az építkezést a Logisztikai központ leendő épületén belüli, valamint a fal mentén körbefutó cölöpök alaptestjeinek kiásával kezdték. Az épületen belül összesen 40 db, 4x4 méter széles alapot ástak. Ezek közül 2 bizonyult régészetileg pozitívnak. Összesen 3 objektumot észleltünk, melyek közül kettő a 4/3. alapgödörben helyezkedett el, a harmadik a 3/1. sorszámú gödörben. Előbbi alaptest alján egy árokészlet íves foltja rajzolódott ki a sárga agyagos altalajban, a mintegy 170 cm vastag sötétszürke, agyagos humusz alatt. A folt élesen, csaknem szabályos köríves alakban volt látható, mely bontás után kissé szabálytalanabbá vált. Az árokészlet bontásának megkezdése után a cölöpalap É-i metszetalján, a K-i sarokban egy tölcseeresen szűkülő aljú gödör metszetét észleltünk, melyet éppen érintett az alapgödör széle, így nem volt lehetőségünk feltárni. A harmadik jelenség a 3/1. alapgödörben került elő. Ez szintén egy árokészlet, melynek kevésbé élesen

kirajzolódó, hullámos szélű foltja nagyjából egyenesen fut az alapgödör Ny-i felében. Ez kibontás után ugyancsak sekély, egyenetlen aljú árokészletnek bizonyult. Elképzelhető, hogy az első jelenséggel együtt egy árok két részletét alkotják. Az előkerült leletek – néhány erősen erodált, jellegtelen kerámiatöredék és egy obszidiánszilánk – alapján a jelenségeket pontosan keltezni nem lehet, korukat a tágon vett őskorra helyezhetjük.

Munkatársak: Simon József, Gyárfási József, Szabó László, Szabó István.

Fábián Sára – Gregóczi Gergő

Szögliget-Szádvár (azonosító: 16815)

középkor, kora újkor

A Szádvárért Baráti Kör szervezésében, valamint a Herman Ottó Múzeum szakmai irányítása mellett 2017. július 31. és augusztus 4. között került sor Szádvár újabb, de továbbra is csak kis léptékű régészeti kutatására, tervásatás keretében. Célunk a korábbi években megkezdett területek (épületrészek) feltárásának folytatása, valamint ezek kiterjesztésével a belső vár alaprajzi képeinek és építéstörténetének további pontosítása volt.

A belső vár déli épületszárnyához kapcsolódó melléképület kutatását a helyiség É-ÉK-i részében folytattuk. Az ÉK-i sarok feltárásával pontosítottuk az épület belső méretét (30x320 cm). A keleti falon, annak lepusztult tetejétől mért -70 cm-re, a belső falsíkból kiugró 30 cm széles padkát találtunk. Erről a kiszélesedő falszakasról indíthaták a helyiség nyugati falán tavaly feltárt vakolt boltozat „ellenpárját”. Az ÉK-i sarokban a padkától mért -140 cm-en elértük az omlásréteg alatt a beszakadt boltozathoz tartozó nagyméretű, édesvízi mészkőhasábok alkotta réteget. A helyiség északi falát utólag építették be annak keleti és nyugati fala közé. A kissé eltérő falazási mód mellett, két másodlagosan beépített faragott követ is dokumentálhattunk a falazat belső síkjában.

A belső vár nyugati traktusában folytattuk a kétosztatú pincehelyiség keleti egységének feltárását. A 2016. évben részben feltárt bejáratól északra nyitottunk egy nagyobb méretű kutatóblokkot. Azonosítottuk a pincébe vezető bejárat északi szélét, meghatározhattuk a nyílás belső szélességét (105 cm), valamint a pince ÉNy-i belső sarkát is. Folytattuk a tavalyi évben részlegesen feltárt kályhacsempe-omladék további kutatását és a csempeanyag dokumentálását, felszedését.

Ebben az évben szintén folytattuk a belső vár északi épületszárnya mellett lévő melléképület, egy konyha feltárását is. Keleti felében megtisztítottuk

annak utolsó, 17. századi, földes, ledöngölt járószintjét, és kibontottuk a törmelék alól a helyiség kelet felé nyíló bejáratát, valamint részben megkutatottuk annak előterét is.

A konyha DK-i sarkában egy kb. 150x150 cm-es területen átvágtuk a járószintet. Ez alatt felváltva jelentkeztek leletanyagban gazdag feltöltési és habarcsos építési rétegek. A földes padlóból és az egyik feltöltési rétegből 1542-ben illetve 1547-ben vert, I. Ferdinándhoz köthető ezüstdénár került elő. A kutatott épület keletkezésével kapcsolatban megfigyelhettük, hogy az még nem szerepel az 1573-ban készített Angelini-féle alaprajzon, valamint a feltöltési rétegekből előkerült pénzérmék és kályhacsempetípusok alapján a konyha építését leghamarabb a 16–17. század fordulójára helyezhetjük.

A 2017. évi kutatásunk másik érdekes területe a belső vár középpontjában elhelyezkedő, sokszög formát mutató épület alaprajzának és nyílásrendszerének felderítése volt. A rövid ásatási időny alatt sikerült az épület külső falsíkjainak 80%-át átlagosan 60-80 cm magasságban megtisztítanunk. A belső vár területét E–D-i irányban kettéválasztó épületkomplexum északi végében elhelyezkedő ötszögű épület kutatását az Angelini-féle alaprajzon felfedezhető közlekedési rendszer miatt határoztuk el. Az 1573-ban készített felmérés alapján az ötszögű épületen keresztül vált megközelíthetővé a belső vár nyugati várudvara. Az alaprajz szerint a helyiség keleti és északi falain látható nyílásokon keresztül, a közlekedési útvonalat derékszögben megtörve vezették át a várbelieket a két udvarrészek között.

A régészeti kutatás során az épület északi falában nyílást nem észleltünk. A keleti falában, az Angelini által jelzett hely közelében, egy feltételezhető ablak trapéz alaprajzú maradványai kerültek elő. Munkatársak: Bárdos Nándor, Kiss Dániel.

A Herman Ottó Múzeum Régészeti Tára a Nemzeti Várprogram keretében kapott megbízást Szögliget-Szádvár turisztikai és kulturális célú fejlesztését megelőző régészeti feltárás elvégzésére. A várom állagmegóvását célzó előzetes építészeti elképzelésekhez igazodó és szükséges mértékű kutatást 2018. június 19. és október 16. között 80 munkanap alatt végeztük el. Ez idő alatt mindösszesen 728 m² feltárására és a tervezett turistautak és kilátópontok környezetében lévő 200 m hosszúságú falszakasz kutatására, megtisztítására került sor. A munkába augusztus első hetében bekapcsolódott a Szádvárért Baráti Kör által szervezett több tucat civil önkéntes is.

A régészeti feltárást megelőzően 2018 tavaszán megtörtént az erősség teljes területének és kör-

nyezetének komplett térszkennelése. Ezzel az első geodéziai felméréseket követően bő egy évtizeddel, igen nagy részletességgel, újra rögzíthettük a műemlék állapotát, illetve annak változásait. A geodéziai felmérés eredményeként Szádvár belső területén és tágabb környezetében immár egy megközelítőleg 6 hektárnyi területen rendelkezünk 0,5 m pontosságú szintvonalhálózattal. Ennek a domborzati modellnek a segítségével jól vizsgálhattuk a feltárás eredményeként megfigyelt építészeti elemek tájba illeszkedését, a közlekedési útvonalakat és ezekkel összefüggésben a vár védelmi rendszerének sajátosságait.

Felső vár

Külső vár

A külső vár DNy-i sarkában elhelyezkedő, eddig csak minimális felszíni maradványokból sejthető épület pontos alaprajza – csekély kutatottsága miatt – az idei évi feltárásokig nem volt ismert.

Elsősorban az omladékréteget megmozgató feltárás során meghatároztuk az épület külső és belső kontúrját, és azonosítottuk megmaradt nyílásait. Az enyhén trapéz alaprajzú helyiség belső kiterjedése 680x530 cm. Az épület északi falában egy 65 cm széles, négyszögletes alaprajzú, függőleges falú nyílást tártunk fel. A nyílás külső oldalán 20x25 cm alapterületű, falba mélyedő, függőleges, valamint a nyílás alján hasonló méretű vízszintes kő- vagy fake-retre utaló fészkeket azonosítottunk. A nyílást egy mögötte állt fűtőberendezés tüzelőnyílásával azonosíthatjuk. Az ÉK-i saroktól mért 400 cm-re tártuk fel a helyiség trapéz alaprajzú, az épület belseje felé szélesedő ajtaját. Az ajtó külső szélessége 115 cm, míg a belső sarokpontok távolsága 190 cm volt.

A 145 cm vastagságú nyugati fal középvonalában egy kifelé szűkülő, trapéz alaprajzú, a főkapuhoz vezető út védelmére kialakított lőrés maradványait tártuk fel. A lőrés belső szélessége 110 cm volt. Az épület déli fala részösen, igen erősen lepusztult a déli hegyoldal irányába, külső síkját az udvari járószinttől mért -250-300 cm mélységben sikerült megfigyelnünk. A déli fal külső síkjának falvastagsága – feltételezhetően a meredek terepviszonyok miatt – jelentős, 200 cm volt.

Az épület teljes feltárását követően megállapíthatjuk, hogy annak keleti, déli és nyugati fala egy építési periódusban épült, és kapcsolatban áll a külső vár déli várfalával. A várudvar mentén emelt északi és belső keleti falakat a korábbi külső falakhoz utólagosan hozzáépítve alakították ki az épületet. Erre az előkerült leletanyag alapján a 17. század folyamán kerülhetett sor.

A külső vár keleti végében lévő nagyméretű bástya északi, négyszögletes része az írott források

tanúsága szerint a 17. század első harmadához kapcsolható. A Német bástya területén három szelvény-nyel vizsgáltuk a falak állapotát és a védmű belső rétegvizonyait.

A nagy alapterületű bástyát középtengelyben ketéosztó K–Ny-i irányú falazat egykorú a 17. századi falakkal. Az osztófal nyugati végében feltételezhetően egy ajtóra utaló káva 30–50 cm magasságú falsíkja észlelhető. A szelvény rétegvizonyainak vizsgálata során megállapíthattuk, hogy a nyílást megszüntetik, és a 17. század folyamán több rétegben feltöltve alakítják ki a végleges terepszintet.

A védmű keleti és északi falainak belső síkját 80–130 cm magasságig tisztítottuk meg. A szelvényben itt is 17. századi leletanyagot tartalmazó feltöltési réteget találtunk. Az északi és a keleti várfalak tejeinek tisztítása során azokon nyílásra vagy lőrésre utaló nyomokat nem észleltünk.

A Német bástya nyugati részében nagyobb mélységek feltárásával próbáltuk a korábbi félköríves bástya északi falát vagy járószintjét lokalizálni. Az objektum ÉNy-i sarkában, a faltetőktől mért -350 cm-es mélységben még mindig 17. századi feltöltési rétegeket azonosítottunk. A védmű nyugati falában egy kifelé szűkülő, trapéz alakú lőrés maradványai kerültek felszínre.

A szelvény déli bővítményében egy keleti irányba haladó falat fedeztünk fel, melyet egy korábbi, visszabontott falazatra építettek rá. Ezt a visszabontott falat azonosíthatjuk a Német bástya korábbi építési periódusának északi falával. A falban egy feltételezhetően trapéz alakú lőrés nyugati kávájának csekély maradványait is feltártuk.

A külső vár északi várfalának kutatására két hosszabb szelvényt jelöltünk ki. A Német bástya és a felvonó („Csiga”) felső kapuja közötti területen tártuk fel a várfal 800 cm hosszú és átlagosan 150 cm széles szakaszát. A fal teteje a meredek északi oldal irányába jelentősen lepusztult. Ebben az erősen roncsolódott falmagban, a „Csiga” kapu közelében egy kifelé szűkülő, trapéz alakú lőrés minimális mértékben megmaradt kávéit tártuk fel. A lőrés belső szélessége 120 cm volt. A fal nyugati végében nyitott kutatóblokkban megtaláltuk az utolsó, 17. századi várudvari járószint egy kisebb szakaszát.

Az udvari járószint alatt egy kemény, meszes terrazzo jellegű padlót észleltünk, ami alatt egy habarcsos köves szintkiegyenlítő réteg húzódott. Egyik rétegből sem került elő leletanyag a bontott felületen, így a korábbi rétegek korhatározása sajnos még nem lehetséges. Ezeket a járó- és feltöltési rétegeket vágja a külső várfal alapozási árka. Ezekből az árkokból 17. századi leletanyag került felszínre, azaz a Német bástya építésével vagy utólagos átépítésével egy időben a külső várfal keleti szakaszán is átépítések történhettek.

A „Csiga” felső kapujától nyugati irányba húzódó külső várfal közel 20 m hosszú, instabil állapotú, igen jelentős mértékben lepusztult szakaszát bontottuk ki. A feltárt külső és belső síkok magassága között 150–200 cm különbséget is dokumentáltunk. A várfal belső oldalán nyitott szelvényekben részlegesen megkutatott, ismeretlen funkciójú kemencéket azonosítottunk. Mindkét árokban egyértelműen 17. századi leletanyaggal keltezett objektumokat és feltételezhetően hozzájuk kapcsolódó épületeket tártunk fel, melyeket utólagosan építettek neki az északi várfalnak.

A külső vár nyugati lezárását alkotó várfal kutatására nyitott szelvényben feltártuk és megtisztítottuk a 2011-ben állagvédett ÉNy-i falsarokhoz csatlakozó, és a középső vár északi falához tartó falazatot és környezetét. A külső és középső várak falainak csatlakozási pontjáról megállapíthattuk, hogy a külső vár nyugati zárófalát utólagosan építették neki a középső vár északi falának.

A külső területek kutatása során a falból származó pusztulási réteg alatti masszív rétegből – mely az alapozási kiugrás magasságában jelentkezett – 2 db 1529-ben, Szapolyai János által veretett ezüstdénár került elő. Mivel az utolsó pusztulási réteg alatt egyéb réteget nem észleltünk, így feltételezhetjük, hogy a dénárokkal keltezett réteg talán a várfal építésével hozható összefüggésbe.

A felvonószerkezet felső kapuja északi oldalának vizsgálata során megállapíthattuk, hogy a falazat külső síkja alatt a kapu alapozási tömbje (tömör, közepes méretű köves feltöltés) található, mellyel a természetes sziklák hasadékait töltötték fel. Ez megfigyelhető a kapu északi előterében megtisztított sziklafelszín hasadékain is.

Magának a kapunak a belső szélessége 205 cm, keleti kávájában nagyméretű, másodlagosan elhelyezett, ívesen végződő konzolkó található. Nyugati kávája teljesen törtköböl rakott. A külső vár északi falában eredetileg egy 275 cm széles nyílást alakítottak ki, és ebbe építik bele a szűkebb kapuszerkezetet. A kapu északi előterében, keleti kávája előtt egy in situ nagyméretű kötömb helyezkedik el, melynek teteje majdnem vízszintes. Hasonló nagyméretű sziklatömb található a nyugati káva előtt is, de ez helyéből kifordult. A nagyméretű kövek felett, a kapu külső oldalán, a keleti oldalon egy kb. 40x55 cm-es, törtköböl falazott szárkőfészek, míg a nyugati oldalon egy kb. 45x60 cm nagyságú szárkőfészek figyelhető meg.

Középső vár

A háromszög alapterületű várrész keleti sarokpontjára kiépített nagyméretű rondella, a Lisztes bástya északi, mintegy 8 m hosszú falazatán a belső falsíkokat 70–120 cm magasságig bontottuk ki

a nagyköves, habarcsos pusztulási rétegből. A belső falsíkokon jelentős területeken sárgásfehér színű vakolatmaradványokat dokumentáltunk.

A feltárt falszakaszon – várakozásainknak megfelelően – 2 db trapéz alakú lőrést azonosítottunk. A lőrések habarcsos felülettel kiegyenlített alja közvetlenül egy, a falazatban megfigyelhető falegyen magasságában helyezkedik el. A Lisztes bástya területén 2008-ban, 2013-ban, 2014-ben és 2018-ban folytatott feltárások alapján kirajzolódik elének egy 5 lőréssel ellátott, a külső várat és a felvezető utakat, kapukat körkörösén védeni képes, terazzo padlóval rendelkező, de a belső várudvar felé nyitott rondella képe.

Belső vár

A középső és belső várakat összekötő, egykor többszintes kaputorony 2015. évi kutatása során feltártuk a teljes keleti falát, az egykori felvonóhidás kapu *in situ* maradt keretköveinek alsó elemeit és a kapubelső egy kisebb szakaszát is. Ezt a kutatást folytattuk mind a kapu belsejében, mind déli és északi falainál, valamint az objektum DNy-i sarkánál. A kapubelsőben a keleti fal belső síkjától mért 340 cm-re azonosítottuk a kaputorony nyugati kétharmadát lefedő boltozatos átjáró keleti falsíkjait. A beomlott boltozatos átjáró szélessége 420 cm volt.

A feltárás végén megállapíthattuk, hogy a kaputorony téglalap alaprajzú, külső méretein 12,3x7,75 m kiterjedésű épülete egy építési periódusban épült. A korai és későbbi falak viszonyát figyelembe véve a következő megállapításokat tehetjük: a ma is látható kaputorony helyén nyílhatott a korai, még elővárakkal nem rendelkező erősség ismeretlen kapuja. Az „új” kapurendszer kialakításakor feltételezhetően a korai kaput magába foglaló várfalszakaszt szélesebben visszabontják, és ehhez a nyíláshoz mindkét oldalon hozzáépítve emelik a többszintes kaputornyot.

A nagy magasságú épület lényegében körülölelhette a belső vár korai várfalát, jelentősen túlnyúlva annak magasságán. A kaputorony belsejének nyugati, 7,8 m hosszú szakaszát boltozatos átjáróval, míg a keleti 3,4 m hosszú szakaszt síkfödémmel fedték. Ez utóbbi szerkezeti váltás feltételezhetően a felvonóhidás kapu működtetésével lehet kapcsolatban, melyről írott források is tájékoztatnak. A 2018-ban tett megfigyeléseink alapján a kapu keleti keretkövein – feltételezhetően a vár életének kései periódusában – átalakításokat tettek. A déli kerékvető ívébe egy háromszög alakú bevágást eszközöltek, míg az északi oldalon teljes mértékben levésték a kerékvetőt a szárkő alsó harmadáról. Ezzel lényegében a korábbi kapuátjáró ismeretlen okból történő kiszélesítésére törekedtek.

Alsó vár

Alsó vár, felső várrész (déli terület)

Az Alsó vár területét a jobb dokumentálhatóság érdekében és a terepi adottságok miatt is kettéosztottuk. Alsó vár, felső várrésznek a fennmaradt boltozatos átjárót magában foglaló faltól délre, azaz a magasabban lévő részeket, míg Alsó vár, alsó várrésznek a boltozatos átjárótól északra, azaz a mélyebb szinten elhelyezkedő területet neveztük el.

Az Alsó vár, felső várrész területének keleti zárófalát teljes hosszában feltártuk és megtisztítottuk. A 24,6 m hosszú, meredeken dél felé emelkedő, a természetes sziklafelszint követő falazat külső és belső síkját mindkét oldalon átlag 100 cm széles, nagyköves pusztulási réteg alól bontottuk ki. A várfal átlagos szélessége 110 cm volt. A keleti várfal északi szakaszán, a fal külső oldalán lévő, ÉK-i irányba meredeken ereszkedő felszín felé irányulva két trapéz alaprajzú lőrés maradványait tártuk fel.

A várfalat a természeti adottságokat kihasználva, a dél felé emelkedő terepen, egy környezetéből kiemelkedő sziklaplatóig építették meg, és itt egy K–Ny-i irányú, a sziklának épített várfallal rekesztették el. A keresztfal nyugati végében, az itt futó felvonó pályájára keresztben egy, a természetes sziklafelszínbe mélyített kaput vagy nyitott átjárót alakítottak ki. Ennek küszöbszintjét, illetve egykori keretköveinek fészkeire utaló sziklába történő befaragásokat tártunk fel.

Az Alsó vár, felső várrész nyugati traktusában, a boltozatos átjárót magában foglaló fal és a nyugati oldalon emelkedő természetes sziklatömbök között minimális falmaradványokkal és domborzati anomáliákkal is jelentkezett a várrészt nyugatról lezáró külső várfal. Megtisztítottuk a fal külső falsíkját és annak előterét, mintegy 13 m hosszúságban. A várfal belső síkja mentén a faltetőktől mért átlag -160-180 cm mélységben találtunk olyan tömörebb feltöltési réteget, mely a terület utolsó használati szintjéhez kapcsolható.

A fal mellett fedett épület nem állhatott, erre utaló építészeti vagy épületszerkezeti elemek (osztófalak, oszlophelyek stb.) nem kerültek elő, valamint nem észleltük markáns, beltéri épület vagy intenzívebb használatra utaló járósínt meglétét sem. A külső várfal déli felében, valamint a boltozatos átjárót magában foglaló északi fal nyugati végében összesen három, aszimmetrikus alaprajzú lőrést tártunk fel.

A nyugati külső várfal belső síkjától átlagosan 520 cm távolságra egy párhuzamosan futó fal nyugati síkjának részletei kerültek elő. Ez a falazat, ami a felvonó pályájának vonalát nyugat felől határolta, a „Csiga” felé meredeken, rézsűsen lepusztult,

keleti síkját csak minimális magasságban tudtuk feltárni. A boltozatos átjárótól délre a 200 cm széles fal egy 11 m hosszú szakaszát vizsgáltuk. Ez a támfal utólagosan épült neki a boltozatos átjárót magában foglaló falnak. A fal keleti síkja „belelóg” a boltozatos átjáró nyugati szélébe, azaz feltételezhető, hogy a boltozatos átjárónak nem csak a felső íve, hanem biztosan a nyugati kávája, de lehet, hogy a keleti kávája is erősen lepusztult. Így a nyílás eredeti szélessége, küszöbszintjének esetleges feltárásáig bizonytalan marad.

Alsó vár, alsó várrész (északi terület)

A várrész alacsonyabban elhelyezkedő, a boltozatos átjárótól északra lévő területén három szelvényben vizsgáltuk a belső területek rétegvizonyát, esetleges járószint vagy használati szint meglétét. A boltozatos átjárótól ÉNy-ra emelkedő természetes sziklatömbök tövében nyitott szelvényekben intenzív vagy folyamatos emberi használatra utaló járó- vagy használati szintet nem találtunk.

Az alsó várrész ÉNy-i, teljesen elpusztult várfala helyén sejtettük a feltárás kezdetekor az Alsó vár külső kapuját. A fal vastagsága itt igen jelentős, meghaladja a 300 cm-t is. A várfal belső oldalán nyitott szelvényrészben elért mintegy 200 cm-es mélységben a fal belső oldalán járószintet vagy bármilyen jelentősebb rétegváltást a tömör, barna színű, apró és közepes köves rétegben nem észleltünk.

A fal belső oldalán feltárt vakolatmaradványok, valamint az egységes, de a fal pusztulási rétegét fedő réteg alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a vár pusztulását követő időszakban a Felső vár irányából érkező és itt összetorlódott eróziós réteg mozdíthatta ki idővel az Alsó vár ÉNy-i faltömbjét a helyéről, mely lecsúszva a természetes sziklatömbörről kidőlt. Ezen a területen, mivel a belső falsík mentén járószintet nem találtunk, továbbá a vakolatmaradványok szabadon álló falfelületre engednek következtetni, nem számolhatunk kapu létevel.

Az Alsó vár keleti, mélyebben elhelyezkedő várudvarán többszöri tereprendezést követően próbáltunk kutatásra alkalmas szelvényeket kijelölni. Az alsó várrész közepét elfoglaló, markánsan jelentkező sziklapadka alatt a vár írott forrásokban említett kútjának feltárására tettünk kísérletet.

A szelvény déli felében került elő egy K–Ny-i irányú, a sziklafalnak „tapasztott”, átlagosan 140 cm széles fal igen erősen lepusztult tömbje. A mélyebb várudvar mikrodomborzati viszonyait figyelembe véve ez a belső osztófal feltételezhetően támfalként is funkcionált a magasabb déli és a mélyebb északi részek között. A K–Ny-i irányú falban, a középső sziklapadka oldalától mérve 120–240 cm között jelentkeztek egy nyílás csekély magasságban megma-

radt kávái. A nyílás és kávájának szintje észak felé ereszkedik, de annak pontos szerkezete és funkciója az ásás végére nem volt beazonosítható.

A keleti várfal belső oldala mentén emelkedő földes, köves, nagyméretű tuskókkal borított törmelékhalom részleges feltárása nyomán a belső osztófaltól ÉK-re egy eddig ismeretlen épület emeltek a keleti várfalnak és az itt emelkedő természetes sziklatömbnek támasztva. Az épület északi fala – külső falsíkok hiányában – mintegy 150 cm hosszán érzékelhető nyugati irányban. Rajta bármilyen nyílás, falelválás nem tapasztalható. A falat egyértelműen a sziklához tapasztották. Az épület belsejében található apróköves, tömör, sötétbarna rétegben a kibontott mintegy 150 cm mélységig rétegelválás nem figyelhető meg. A megfigyeléseink alapján az egykori épület belső terét feltöltötték, és feltételezhetően ezen alakították ki egy épületet az őrség számára.

Az alsó várrész keleti külső várfala aljában található kiomlás aljának felderítése közben, szerencsés véletlenként bukkantunk az Alsó vár már korábban keresett kapujára. A kávák felső szélén elhelyezkedő kövek tetején átlagosan 6–8 cm magas, a déli oldalon 10 cm, az északi oldalon pedig 20–25 cm mélységű, keskeny, vízszintes fészkek figyelhetőek meg. Ezek feltételezhetően a kaput felülről lezáró, áthidaló deszkák helyeit őrizték meg.

A kapu kávái nem teljesen merőlegesek a keleti fal külső síkjára, hanem enyhén dél felé törnek. A kapu külső részletei erősen pusztultak. Keretköveinek fészkeire utaló nyomok csupán a kapu tetején található, egy-egy sarkosan illeszkedő kő alapján azonosíthatóak. Küszöbök nem kerültek elő.

A kapu magassága a vízszintes fészkektől mérve 175 cm, míg szélessége 105–120 cm. A keleti várfal ezen szakaszának vastagsága 225 cm. A kapu déli oldalán jelentkező vízszintes kialakítású fészkek és a mélyen húzódó, de fel nem tárt külső járószint alapján feltételezzük, hogy a kaput egy fa feljárón vagy lépcsőn közelíthették meg. A küszöbszint felett érzékelt, jól azonosítható utolsó járószintet a kapu belső oldalán, az egykori várudvar területén is sikerült megfognunk egy 220x250 cm kiterjedésű területen.

A kapu külső előterében lévő markáns domb átvágásával egyértelműen bizonyítani tudtuk, hogy annak anyaga a várkapun keresztül kifolyt, a Felső vár irányából érkező eróziós pusztulási réteggel, elsődleges és másodlagos nagyköves omladékrétegekkel azonosítható. Mind a várkapu környezetében, mind az egyéb kapuk és azonosítható nyílások területén végzett feltárás alapján nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy az azokhoz tartozó keretköveket a környék lakossága a vár felhagyását, pusztulását követően elhordhatta.

Az alsó várrész közepén elhelyezkedő, aránylag vízszintesre kialakított sziklapadka feltételezhetően a felvonószervezet indító- vagy rakodóállomásaként szolgált. Innen a természetes sziklafalak és mesterségesen épített falak által lehatárolt területen, nyílegyenesen húzhatták fel a szekereket a Felső vár irányába. A „Csigá” pályáját két területen vizsgáltuk. Az Alsó várat lezáró felső keresztfal mellett megtisztított sziklafelszínen egymással párhuzamosan futó, vésett sziklamélyedéseket dokumentáltunk. Ezek átlagosan 25-30 cm szélesek voltak és egymástól 75-80 cm-re húzódtak. A pálya keleti oldalán, ezen a felső szakaszon megtisztítottunk egy 4 fokból álló, sziklába vésett kis lépcsősort is. Utóbbi annak bizonyítéka lehet, hogy talán karbantartási, tisztítási munkák miatt gyalogosan is használták a felvonó nyomvonalát Szádvár középkori lakói.

Ugyan maga az Alsó vár nem szerepel Angelini 1573-as alaprajzi felmérésén, viszont egy 1570-ből származó urbáriumban már említik a „Csigát” működtető embereket és lovakat. Az Alsó vár felső várrészében feltárt várfalakhoz futó feltöltési rétegekből 16. századinál korábbi leletanyag nem került elő. Ezt a feltételezett 16. századi, annak talán középső harmadára tehető kiépítést erősíti a külső vár falához csatlakozó rétegben talált 1529-es dénár is. Mivel az Alsó vár a felvonó miatt szerves egységet alkot a felső vári külső várral, építésük egy időre helyezhető.

Munkatársak: Bakos Gábor, Bárdos Nándor, Gillich Olivér, Grecmajer Tamás, Simon József, Szoboszlai Gergely, Tomatás Tímea.

Gál Viktor

Tiszapalkonya-Nagy-föld (azonosító: 57537)

neolitikum, vaskor

A lelőhely a település közvetlen közelében, annak ÉNy-i szélénél helyezkedik el, a Tisza folyó medrétől 400 méterre nyugatra. ÉK-i szélét a Tiszaújváros–Tiszapalkonya közút határolja. A lelőhely központi része egy ÉNy–DK-i irányú, 100 méter széles és 500 méter hosszú domb, mely környezetéből 2 méterrel emelkedik ki. A korábbi kutatások során megállapított lelőhely-kiterjedés azonban e dombnál jóval nagyobb.

A régészeti munkát a „TVK–TIFO ipari komplexum Tiszaújváros Csóvafronti hidraulikai barrier” projekt munkálatai tették szükségessé. A feltárás a lelőhely központi részét érintette, a kutatással azt egy 500 méter hosszú, 5 méter széles szelvényvel, megközelítőleg É–D-i irányban átvágtuk. Összesen 60 objektum került elő, melyek két korszakhoz, a neolitikumhoz és a vaskorhoz sorolhatók.

A lelőhely központi dombjának északi szélénél egy dupla árkot dokumentáltunk, mely a domb ívét követi, majd ugyanezt a domb déli szélénél is megfigyelhettük, ahol két dupla és egy szimpla árok követte a domb ívét. A szelvény első 200 méterén szkíta településobjektumok jelentkeztek: néhány gödör, kiöblösödő tárológödör, egy ház nyugati része, illetve egy nagyméretű anyagnyerő gödör, melynek DNy-i részén, a betöltésében rendszeretlenül elhelyezkedő emberi vázrészeket találtunk. A lelőhely központi részének számító magaslat déli szélénél jelentkeztek a szkíta sírok, melyek között zsugorított csontvázas, szórthamvas és urnás rítusúak is megtalálhatóak voltak. A zsugorított vázak közül az S59-es kislány sírját érdemes kiemelni a borostyángyöngy nyakláncja miatt. A szórthamvas sírok közül az S70-es egy vaskést és egy kézzel formált kónikus pohárkát tartalmazott, mely utóbbiba egy obszidián pengét helyeztek. Az urnasírok közül az S88-as urnájában aláhajtott lábú bronz fibulát, bronz karperecet és apró bronz gyöngyöket találtunk. Egy másik gazdagabb urnasír az S95 volt, melyből szintén karperec, spirális bronz tárgy és egy hallstatti bronz csónakfibula került elő. A síroktól 60 m-re délre egy kút is előkerült, azonban nem volt lehetőség teljesen kibontani. A szelvény déli 100 méterén neolitikus objektumok, gödrök kerültek elő, melyek viszonylag kevés leletanyagot, főleg kerámiát tartalmaztak. Kiemelendő az S102-es gödör, melyben egy kagylóréteget bontottunk ki és dokumentáltunk.

Munkatársak: P. Fischl Klára, Miskolczi Melinda, Nagy Gergely, Gregóczki Gergő, Bakos Gábor, Simon József, Honti Szabolcs, Szabó László, Szabó István, Pálfi Tibor és a Miskolci Egyetem régész-hallgatói.

Tóth Krisztián

RÉGÉSZETI MEGFIGYELÉSEK

Bodrogzug

2018 őszén a KEHOP-4.1.0 – „Élőhelyek és fajok természetvédelmi helyzetének javítása, a természetvédelmi kezelés és bemutatás infrastruktúrájának fejlesztése”; KEHOP-4.1.0-15-2016-00028 – „Komplex élőhely-fejlesztés a Zempléni Tájegység területén” című projekthez kapcsolódóan, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság megbízásából régészeti megfigyelést folytattunk a Tokaj–Bodrogzug Tájvédelmi Körzetben. A régészeti megfigyelés során 3 lelőhelyet azonosítottunk, kettőt az első szemle alkalmával – ezek az *Olaszliszka-Alsó-erdő-Észak* és *Olaszliszka-Fekete-tótól nyugatra*

neveket kapták –, egyet pedig a második szemle során, mely **Bodrogresztúr-Disznó-szállás** néven került regisztrálásra.

A kialakított árkok sekély és keskeny volta, valamint azok jövőbeni visszagyepesedése és a lelőhelyeket magában foglaló tájvédelmi körzet védettsége miatt az objektumok részleges feltárása nem volt indokolt. A lelőhelyeket és az azokhoz tartozó, általunk észlelt objektumokat dokumentáltuk és bemértük, illetve két lelőhelyet geomágneses módszerrel, míg egy lelőhelyet fémkereső műszerrel megkutattunk.

Bodrogresztúr-Disznó-szállás (azonosító: 95769)

őskor, római császárkor, Árpád-kor
Összesen 4057,5 m² egybefüggő felületet mértünk fel. A geomágneses anomáliák első megfigyelésre is jól látszódó koncentrációja található a mérési terület két végpontján. A kezdőkaró körül nagyobb, régészeti korú bolygatásra utaló anomáliák csoportosulnak. Ezt a koncentrációt ÉNy-ről 4 egymást követő, szabályos cölöphely határolja. A koncentráció keleti felén feltehetőleg 4x4 méteres, szabályos anomália jelentkezik, amelynek szabályosságából kifolyólag régészeti korú házra következtethetünk. A házon belül több régészeti korú beásás is megfigyelhető, északi végződésében pedig feltehetőleg egy kemence csatlakozik hozzá. Ny–K-i irányban a ház fölött egy árokra utaló anomália figyelhető meg.

Az X tengely irányába haladva a mérésen a továbbiakban recens fémanomáliák dominálnak, egy-két korai bolygatásra utaló nyommal kiegészülve. Az X tengely 92. méterénél egy újabb, nagyobb koncentráció fedezhető fel. Itt is egy komolyabb régészeti jelenséget feltételezhetünk, akár kiegészítéssel kísérve. A K3 és K4 geodéziai pont által felállított egyenestől DK felé haladva újra a recens anomáliák dominálnak, azonban a régészeti objektumokra utaló nyomok határozottan nagyobb mennyiségben vannak jelen mint korábban. Az X tengely 170. méterénél egy, a mérés kezdőpontjánál tapasztalható szabályosságú anomáliacsoportosulás figyelhető meg 4 egyértelműen régészeti korú objektumot jelezve – melyet egy recens fém vág ketté. A majdnem szabályos anomáliák egymástól 3–4 m-re helyezkednek el. Az elszórt, kis területű, régészeti korú anomáliák a mérés DK-i végén, a K5 mért pont körül besűrűsödnek. Ezen koncentráció két, egyenként 8 méter hosszú, egyenes anomáliában csúcsosodik ki, komolyabb megfigyelésük azonban a környező recens anomáliák sűrűsége miatt nem kivitelezhető.

2018. november 23-án a lelőhelyen fémkereső műszeres kutatást végeztünk. A vizsgált terület ka-

szált legelő, talajának felső 4 centimétere az előző napi esőzések miatt erősen átázott volt. A lelőhely közelében kompátkelőhely lehetett a 19. század vége és a 20. század második harmada között. Eről tesznek tanúbizonyságot a máig látható beton-tuskókban álló fa cölöpök, és rengeteg, a korból visszamaradt recens hulladék, recens érmék. Ezt a kisebb, a vízszinttől alig 2 m-rel magasabb földterületet valaha sekélyen szánhatták, de a szántás szintje nem érte el a korabeli járósíntet, sem az objektumokat, így a felszín közelében nem találtunk régészeti korú fém- vagy kerámialeletet. A nap folyamán egyetlen régészeti korú fémelet sem került elő. A kutatásunk pontos nyomvonalát Garmin Oregon 550, valamint Garmin GPS Map 64 So műszerekkel rögzítettük.

Olaszliszka-Alsó-erdő-Észak (azonosító: 95765)

őskor, középkor, kora újkor
Összesen 10.138,5 m² egybefüggő felületet mértünk fel. A geomágneses vizsgálat egyedi képet jelez. A mérési területen megközelítőleg É–D-i irányú, hosszanti anomáliák jelentkeztek. Az anomáliák fémes eredetű adatokat mutattak, de éles váltás hiányában nehéz következtetést levonni velük kapcsolatban. Feltételezhető, hogy esetükben valamilyen természetes fémes jelenségről beszélhetünk, esetleg vaskiválásról a mocsaras területen. A nagy fémes jelenség torzította a mérést, így kétséges megállapítani tényleges elkülönülést, meghatározást tenni bármely anomália esetén is. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a recens fémek erős fémes hatásai felismerhetők, fel-feltűnnek az egész mérésen. A régészeti korú bolygatások nyomat ugyan kétségekkel kell kezelnünk, méretük és szabályosságuk, illetve legfontosabb tényezőjük, homogenitásuk alapján több régészeti objektum jelenlétét is feltételezhetjük.

Olaszliszka-Fekete-tótól nyugatra (azonosító: 95767)

őskor
A lelőhelyet mintegy 25 m átmérőjű foltban határoltuk le. A megfigyelés során egyetlen objektumot észleltünk, azonban az árokban és az árokból kitermelt, az út feltöltésére használt földben több kerámiatöredéket és paticsot is gyűjtöttünk. Munkatársak: Kron Csaba, Honti Szabolcs, Juhász Ádám, Kiss Dániel, Galkó József, valamint Palánkai Ádám fémkereső műszeres önkéntes.

Kertész Gabriella Nikoletta – Bakos Gábor

Méra-Református templom (azonosító: 16110)

középkor

A Mérai Református Egyházközség megbízásából végeztünk régészeti megfigyelést a „Méra, Fő út 2. sz. alatti 477 hrsz.-ú ingatlanon lévő református templom felújítása” című projekthez kapcsolódóan. A templom körüli kavicságy elsődleges földmunkái során, a kb. 40 cm széles és 20 cm mély árokban néhány másodlagos helyzetben lévő emberi csontot azonosítottunk. A maradványok nem voltak anatómiai rendben, vélhetően korábbi bolygatás során kerülhettek a területre, esetleg egy csontkamra részét képezték.

Miskolczi Melinda

Sajóörös, Arany J. u. 44., hrsz.: 542 (ÖRT II. ütem, útépítés és vízellátás) (azonosító: 51385)

őskor

2018. november 8-án régészeti megfigyelést végeztünk a „Sajóörös, Arany J. u. 44. sz. hrsz.: 542 lakóház építése” című projekthez kapcsolódóan. Kérkezésünkkor a 40 cm szélességben és 70-80 cm mélységben kialakított alapozási árkokat szemléztük. Az oldalfalakban a felső 60-40 cm-en sötétbarna, kevert, humuszos réteget figyeltünk meg, ez alatt a sárga agyagos altalaj jelentkezett. A lakóház helyének nyugati felében az alapozási árok metsztfalaiban 2x2 m-es objektum foltját észleltük humuszos betöltéssel, benne paticsz-szemcsékkel és kevés állatcsonttöredékekkel. A folt koordinátáit bemértük, és fotódokumentációt készítettünk.

Kertész Gabriella Nikoletta – Bakos Gábor

TEREPBEJÁRÁSOK

Alsóvadász térsége⁷

2018 tavaszán egyéni kutatáshoz kapcsolódóan helyszíni szemlét végeztünk **Alsóvadász-Várdomb** és **Alsóvadász-Ver-oldal** lelőhelyeken, valamint légifotóztuk az érintett lelőhelyeket. A Várdomb markánsan kiemelkedő bronzkori tell telepét fű borította, É-i és ÉK-i részén a temető határában sűrű bokorcsoport fedte. Az ÉK-i részen, az adó-

toronytól D-re recens beásások voltak láthatók, melyeket szemetesgödörként használtak, részben a temetőből származó hulladék számára. A Várdomb körül jól láthatóan kirajzolódott a tellt körülvevő árok. A Várdomb területén geofizikai és geodéziai méréseket végeztünk.

Alsóvadász-Várdomb (azonosító: 15852)

kora és középső bronzkor

A Várdombot szinte szabályos kör alakú árok választja le a dombhát többi részéről. A jelenleg nagyjából 40 m átmérőjű, kissé domború plató profilja elmosódott, ezért az eredeti méretét csak ásatással lehetne tisztázni. Az árok a dombnyúlvány felőli oldalán maradt meg a legépebben, ahol mélysége nagyjából 4-5 m, miközben legnagyobb szélessége kb. 50 m. A domb Ny-i és K-i felén az árok már csak terasz formájában követhető.

A felmérést 2018. május 17-én végeztük, egy terepi munkanap alatt, 7395 m² területen. A terület felszíni adottságai megfelelőek voltak, bár a magas növényzet néhol erősen akadályozta a felmérést, és egyedi lépéshibát generált, ezt azonban a szűrések során a mérés képéről eltávolítottuk. A GNSS geodéziai módszerek tökéletesen működtek. A helyszínen tervezett mérési hálót helyi vonatkozási rendszerben készítettük el, majd tüztük ki, amit később transzformáltunk az EOVS rendszerbe. Enyhén csepergő eső nehezítette a kutatást. A geomágneses felmérés sajnálatos módon egyértelmű jelenségeket nem mutatott ki egy nagyméretű sáncon vagy körárkon túl. A rengeteg recens fém miatt határozott megállapításokat nem tehetünk a mérés eredményei alapján. Régészeti beásások nyomai azonban feltételezhetőek elszórtan majdhogynem az egész területen, ám ezek bizonyossága a sok zavaró hatás miatt kétséges lehet. A legnagyobb eséllyel régészeti korú nyomokat csupán a kiszögellés lábánál mértünk fel, ahol az említett nagyobb körárok vagy sánc rajzolódik ki a felmérésen a magaslat körül.

Alsóvadász-Ver-oldal (azonosító: 55259)

kora és középső bronzkor

A Ver-oldal néven ismert lelőhely területén a körülkerített almáskertben nem tudtunk megfigyelést végezni, ám attól D-re, a Várdombtól Ny-ra, a földúton és a mezőgazdasági művelés alatt álló

⁷ KERTÉSZ, Gabriella Nikoletta: Nondestructive researches of Alsóvadász-Várdomb archaeological site: preliminary results. *Gesta*, XVIII/2. (2018), 147–155.

területrészen bronzkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Itt a szemlét a már sarjadó vegetáció nehezítette.

Munkatársak: Bakos Gábor, Honti Szabolcs.

Kertész Gabriella Nikoletta – Kiss Dániel

Kiskinizs-Homok-kavics
(azonosító: 96449)

őskor (neolitikum?), Árpád-kor

2018. október 4-én a Herman Ottó Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Feltárási és Leletfeldolgozási Főosztályának munkatársai terepbejárást végeztek a „Kiskinizs homok-kavics” elnevezésű, Halmaj és Kiskinizs települések külterületi ingatlanait érintő, mintegy 29,66 ha kiterjedésű területen sóderbánya létesítéséhez kapcsolódóan. A vizsgált terület a 3. számú főút keleti oldalán, Halmaj településtől légvonalban hozzávetőleg 0,5 km-re É-ÉNy-ra, a Hernád jobb oldali mellékvízei közül a Bársonyos- és a csekély vízhozamú, ezért időnként kiszáradó, a Bársonyosba torkolló Galambos-patak szabályozott medre által körülölelt területen helyezkedik el. A terepbejárást alkalmával 5 db őskori (neolitikus?) és egy Árpád-kori kerámiatöredéken, valamint néhány patacson túl csak kevés újkori és modern kori leletet gyűjtöttünk. A régészeti korú leletanyag jellemzően a kutatási területet középtájon ÉK–DNy-i irányban metsző villanyoszlopsor és a vasút által bezárt szögben, a vizsgált terület keleti, déli és DK-i részeit magába foglaló, megközelítőleg É–D-i irányú kiemelkedésen és annak környezetében került elő. Ez alapján a kutatási terület keleti, déli, DK-i sávjában egy eddig ismeretlen, gyér leletintenzitást mutató régészeti lelőhelyet sikerült azonosítanunk.

Munkatársak: Kiss Dániel, Nagy S. József (Herman Ottó Múzeum), Vass Bíborka, Oláh Irma, Ignáth Katalin, Boda Péter, Berente Zoltán (Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Feltárási és Leletfeldolgozási Főosztály).

Jenei Anita

Nagycsécs-Kavicsbányától délre
(azonosító: 96879)

Árpád-kor

A lelőhely a nagycsécsi Kavicsbánya-tótól délre vezető földút K-i oldalán, a Hejőkeresztúrt és Sajószögedet összekötő vasútvonaltól É-ra, az egykori Új Élet Tsz-től DNy-ra, a nagyfeszültségű távvezetékek között található. E területen kavicsbánya létesítéséhez kapcsolódóan az Archeológia Kulturális

Közalapítvány a Herman Ottó Múzeum munkatársainak közreműködésével 2018. március 10-én régészeti terepbejárást végzett a KÓKA Kő- és Kavicsbányászati Kft. megbízásából. A terület egészen szántóföld helyezkedik el, mely ideális állapotban volt a terepbejárást elvégzéséhez. A helyszíni szemle során összesen 2 db 13–14. századi kerámia-peremtöredéket gyűjtöttünk a tervezett beruházási terület déli részén található dombvonulaton, egymástól nagyjából 100 méter távolságra. Ezekon kívül több recens kerámiatöredéket is találtunk, melyek minden bizonnyal a III. katonai felmérés térképén látható Csécsi-tanyához köthetők. A terepbejáráson gyűjtött leletanyag és annak elhelyezkedése arra utal, hogy a beavatkozási terület déli részén, az enyhe kiemelkedésen egy alacsony intenzitású régészeti lelőhely található.

Munkatársak: Asztalos Fanni, Bárdos Nándor, Gál Viktor, Gregóczki Gergő és Simon József.

Fábián Sára

Négyes-Csám-szög II.
(azonosító: 94223)

őskor (neolitikum/??/ és késő rézkori badeni kultúra/??/), római császárkor, népvándorlás kor, középkor

Az „Anyagnyerő hely és depóniaterület megnyitása Négyes 0181/6, 0181/9, 0181/10, 0181/12 és 0181/13 hrsz. külterületi ingatlanokon” című projekthez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése kapcsán az Archeológia Kulturális Közalapítvány képviseletében a Herman Ottó Múzeum munkatársai 2017. november 9-én két különálló, összesen 16 ha nagyságú beavatkozási területen terepbejárást végeztek. A Négyes községhez tartozó beavatkozási zóna északi és déli területégein egyaránt intenzív volt a növényzeti fedettség, ezért a terepi kutatásra a közvetlen szomszédságban elterülő szántóföldek bizonyultak alkalmasnak. A bejárást során összesen 46 db erősen töredékes és kopott kerámiatöredéket, 8 db pattintott kőszközt, valamint 1 db őrlőkövet és 1 db fenőkövet gyűjtöttünk, melyek korukat tekintve nem meghatározható őskort (feltehetően neolitikum és késő rézkori badeni kultúra), valamint római császárkort és középkort képviselnek. A kőszközök közelebről nem köthetők korhoz, de rézkoriak vagy kevéssel idősebbek lehetnek. Anyaguk obszidián, limnoszilicit, opál és pontosabban nem azonosítható kőzet.

A terepbejárást eredménye alapján egy eddig nem ismert régészeti lelőhely, Négyes-Csám-szög II. került azonosításra, mely Négyes déli szélétől mintegy 600 m-re DK-re, a Kiskörei víztározó É-i

partján, a Csám-szög elnevezésű terület középső részén található.

Továbbá a terepbejárás során gyűjtött felszíni leletek szóródása alapján két ismert lelőhely határai módosultak: **Négyes-Csám-szög (azonosító: 85399)** nyugati széle mintegy 240 méterrel nyugatra, **Négyes-Temető mellett (azonosító: 21096)** lelőhely déli széle pedig mintegy 170 méterrel délre tolható.

Munkatársak: Bokros György András, Mezei Tünde, Szolyák Péter és Watah Veronika Edina.

Fábián Sára

2018. február 23. és március 2. között a hatástanulmány második ütemeként geofizikai mérést végeztünk a területen, melynek során összesen 63.000 m²-t vizsgáltunk, három különálló területen. A mérést terepakadály ugyan nem zavarta, magas fémszennyezettség azonban igen. A nyugati különálló területen, azon belül is annak déli végén például a mérést egy nagyobb mezőgazdasági jármű deponált alkatrészei nehezítették. Az EK-en elhelyezkedő különálló mérést pedig egy magasfeszültségű villanyvezeték-hálózat tartóoszlopa zavarta. Maga a vezetékrendszer a mérésben nem okozott problémát, azonban az említett villanyoszlop egy nagyobb fémes anomáliaként jelentkezett a mérés során.

A három különálló mérési terület közül az „északnyugati” található legközelebb ismert és regisztrált régészeti lelőhelyhez – **Négyes-Temető mellett (azonosító: 21096)** – a geomágneses felmérés során mégis ez tűnt az egyik legritkásabb területnek. A regisztrált régészeti lelőhelyhez közvetlenül kapcsolódó ÉNy-i részén fedezhetők fel csupán bizonyos régészeti anomáliák. A második, „keleti” mérési területen a régészeti anomáliák erős koncentrációja keleten összpontosul. A harmadik, „déli” mérési terület szintén közel helyezkedik el egy ismert régészeti lelőhelyhez – **Négyes-Csám-szög (azonosító: 85399)**. Itt a mérési terület déli részén, a regisztrált régészeti lelőhelyhez legközelebb figyelhető meg a feltételezhetően régészeti anomáliák legnagyobb koncentrációja.

Tóth Krisztián

Négyes-Nagy-Tilaj-Délkelet (azonosító: 95771)

neolitikum, rézkor

A „Borsodivánka töltésépítés 2. számú anyagnyerőhely nyitása, Négyes 0103/3-4-5 helyrajzi számú területeken” című projekthez kapcsolódó

örökségvédelmi hatástanulmány készítése során végeztünk terepbejárást. A vizsgált terület déli részének szinte teljes felületén újkőkori és kevés rézkori leletet – főleg pelyvás soványítású kerámiatöredékeket, kevés paticsot, követ és két megmunkált obszidián pengét – találtunk. A leletek legnagyobb sűrűségben a terület legdélkeletibb sarkában fordultak elő, de ritkás szórványként nyugatabbra is megfigyeltünk néhány darabot. Bár a terepbejárás során e lelőhely lehatárolása érdekében déli irányba, a vizsgált terület szélén túl is folytattuk a szemlét, a lelőhely pontos határait nem sikerült megállapítani.

Kertész Gabriella Nikoletta – Miskolczi Melinda

Négyes-Nagy-Tilaj-Kelet (azonosító: 95773)

neolitikum

A „Borsodivánka töltésépítés 2. számú anyagnyerőhely nyitása, Négyes 0103/3-4-5 helyrajzi számú területeken” című projekthez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése során a megrendelőtől megkaptuk a területen elvégzett geofizikai mérés eredményét. Ennek alapján mozaikszerű foltokban régészeti jelenségek előkerülésére kell számítani. A terepbejárás alkalmával a növényzettel való fedettség miatt nem tudtuk a feltételezett lelőhelyet pontosabban meghatározni.

Kertész Gabriella Nikoletta – Miskolczi Melinda

Prügy térsége

Prügy-Hegyesbát-dűlő (azonosító: 16236)

bronzkor, római császárcor

2017–2018 folyamán több ízben végeztünk kutatást **Prügy-Tökföld** lelőhelyen (**azonosító: 16232**; lásd lentebb), melyhez kapcsolódóan 2018-ban terepbejárást és fémkereső műszeres kutatást folytattunk Prügy-Hegyesbát-dűlő elnevezésű lelőhelyen is, mivel kis távolságra található a Tökföldtől, és területéről Pusztai Tamás bronzkori felszíni leletekről számolt be 2000-ben. Bár a felszínen szóródó bronzkori cserepek szemlénk során is megmutatkoztak, a korszakba tartozó fémtárgyat nem találtunk, csupán kevés római császárcori fémanyagot gyűjtöttünk. Gyanúnk szerint korábban itt is jártak illegális fémkeresők. A szemle idején a terület merőlegesen kialakított parcelláinak egy része szántó, egy része szőlő volt, a további területek parlagon álltak.

Prügy-Tökföld
(azonosító: 16232)

késő bronzkor, kora vaskor

2017-ben prügyi lakosok beszámolójából jutott tudunkra, hogy a földtulajdonos mélyszántást végzett a területen, melynek következtében több tenyérnagyságú edénydarab került a felszínre, valamint számos nagy kiterjedésű, vörös paticsfolt jelent meg a termőtalaj felszínén. Sajnos mire eljutott hozzánk az információ, és 2017 nyarán helyszíni szemlét végeztünk a Herman Ottó Múzeum részéről, a lelőhelyet már kukorica fedte, így nem volt lehetőségünk a jelenségek szemrevételezésére. 2018. április 7-én Molnár Lászlóval és Győri Károllyal, a Herman Ottó Múzeum fémkereső műszeres civil együttműködésének önkénteseivel ismét meglátogattuk a lelőhelyet. A talaj friss művelés utáni állapotban volt, a felszínen a már sokszor említett késő bronzkori kerámiatöredékeket volt alkalmunk megfigyelni. A néhány órás extenzív terepbejárás során igyekeztünk az egész lelőhely területét lefedni, különös figyelmet fordítva a korábban mélyszántott területrészekre. A mezőgazdasági műveléssel járó friss talajmozgatások azonban eltüntették az előző évi mélyszántással felszínre hozott házfoltokat és nagyméretű edénytöredékeket, így ezeket továbbra sem volt módunk megtalálni. Gyűjtöttünk viszont két érdekes kerámialeletet, amelyek megtalálási helyét GPS-szel rögzítettük. Az egyik a lelőhely domborulatának DNy-i részén talált, vízimadár formájú, feketére égetett töredék volt. Valamivel északabbra egy, a Petrikovics-gyűjteményből bekerült tárgyhoz hasonló, csizma alakú töredéket gyűjtöttünk. Mosás után kiderült, hogy a lábbeli átfúrt, a „száron” befolyt folyadék az orron át távozik.

2018 őszén, a termény betakarítását követően ismét visszatértünk a helyszínre, ezúttal már a Herman Ottó Múzeum fémkereső műszeres önkénteseivel.

Munkatársak: Galkó József, valamint a múzeum fémkereső műszeres önkéntesei: Molnár László, Győri Károly, Kormos Attila, Seles Péter, Básti László, Básti Benjámin, Gabulya András, Palánkai Ádám, Palánkai József, Vinnai Zsolt, Vinnai Dávid, Gregor Miklós, Maklári Jozef, Sarnek Tamás, Móré Gergely és Ináncsi Szabolcs.

Kertész Gabriella Nikoletta – Bakos Gábor

2018. május 5-én helyszíni szemlét végeztünk Prügy-Tökföld lelőhelyen Bakti-Bartus Annával, Ortó Péter és Kostyó János madármegfigyelők társaságában. A gerincen a Gáva-kultúra kerámiatöredékeit figyeltük meg: kívül fekete, belül

barna, sima felületű és kannelúras cserepeket, turbántekeercses peremdarabokat, őrlőkőtöredéket, melyek mind apróra törtek a folyamatos szántás következtében. Látogatásunk alkalmával a területet sűrű búzavetés fedte, csak a kihagyott részeken és a nagy gépek nyomában találtunk leleteket. A vetésben megfigyeltünk sárgás foltokat, valamint a legészakabbi dombon, körülbelül 20–25 m szélesen gyéren nőtt a vetés. Véleményem szerint házmaradvány, paticsos omladék miatt volt kicsi, ritka és sárgás a búza ezen a területen.

Munkatársak: Bakti-Bartus Anna, Ortó Péter, Kostyó János.

B. Hellebrandt Magdolna

Szirmabesenyő-Hegy alatti földek-dülő
(azonosító: 52684)

őskor, Árpád-kor

A 2017-ben folytatott feltáráson túl szintén a lelőhelyhez kapcsolódik egy 2017. február 20-án végzett régészeti terepbejárásunk, melyet Szirmabesenyő nagyközség településrendezési tervéhez 2009. január 13-án kelt örökségvédelmi hatástanulmány kiegészítéseként végeztünk el. A bejárt terület a 26. számú főút bal oldalán, a Suzuki Márkakereskedés telephelyének közvetlen Ny-i szomszédságában, a csatornától É-ra található. A helyszíni szemlét első ízben 2016. szeptember 7-én kíséreltük meg elvégezni, azonban betakarítatlan kukoricát találtunk a területen. 2017. február 20-án újból megpróbáltuk bejárni a területet, ahol továbbra sem találtunk ideális körülményeket. Az előző év szeptemberében megfigyelt kukorica nagy részét továbbra is ott találtuk beszántatlanul. Csúpan a terület mintegy egyharmadán – nagyjából a középső részén – egy 50 m széles sáv volt bejárható, szántott, tárcsázott felület. Itt egymástól egyenletes távolságra 3 db Árpád-kori kerámiatöredéket találtunk.

Munkatársak: Gregóczki Gergő, Nagy S. József, Hajdú István, Galkó József, Kacsáncsi Tamás, Bárdos Nándor, Simon József és Gyárfási József.

Fábián Sára

Szirmabesenyő-Homokbánya
(azonosító: 36100)

népvándorlás kor, kora népvándorlás kor
2017. március 2-án geofizikai felmérést végeztünk Szirmabesenyő település déli részén, a 704/2 hrsz.-ú ingatlanon Szirmabesenyő Nagyközség Önkormányzata megbízásából. A növényzeti fedettség miatt a felmérést nem sikerült a tervezett

terület egészén elvégezni, így 4205 m² felületen folytattunk geomágneses kutatást. A szelvények keleti szélénél található kerítések zavaró hatással voltak, de számottevően nem befolyásolták a kiértékelést. A területen jelentős mennyiségű, feltehetően modern korú fémes hulladék jelenlétét lehet megfigyelni, azonban láthatóak olyan anomáliák, melyek akár emberi tevékenységhez is köthetők, régészeti szempontból érdekesnek bizonyulhatnak.

Tóth Krisztián

Szirmabesenyő-Alsó-Hosszú-lapos (azonosító: 93591)

Árpád-kor, középkor, kora újkor
A lelőhely a Szirmabesenyő DNy-i széle mentén húzódó szántóföldön, a vasútvonal közvetlen keleti szomszédságában található, mely terület az Alsó-Hosszú-lapos elnevezést viseli. Szirmabesenyő nagyközség településrendezési tervéhez 2009. január 13-án kelt örökségvédelmi hatástanulmány kiegészítéseként a Herman Ottó Múzeum régészeti terepbejárást végzett e területen 2017. február 20-án. A helyszíni szemle előzményeként 2016. szeptember 7-én kíséreltük meg első ízben bejárni a területet. A szántóföldet ekkor már beszántották, azonban nem tárcsázták be, emiatt mintegy 20 cm magas árvalakás fedte, bejárni így nem lehetett. Másodszor 2017. február 20-án tettünk kísérletet a bejárásra, ekkor már sikerrel, ugyanis a területen mélyszántást találtunk. Csupán kevés régészeti leletanyagot gyűjtöttünk, mely a vasútvonal közelében, a terület Ny-i széle mentén, egy kis kiterjedésű területen szóródott. A töredékek zömmel a 14–15. századra keltezhetők, de egy töredék az Árpád-korra, kettő pedig a kora újkorra datálható. Ezekon kívül az egész területen előforduló újkori és néprajzi korú kerámiatöredékeket is találtunk, ezeket azonban nem gyűjtöttük össze. A felszíni leletszóródás alapján egy eddig nem ismert, alacsony intenzitású, középkori–kora újkori lelőhelyet találtunk. Munkatársak: Hajdú István, Galkó József, Kacsándi Tamás, Bárdos Nándor, Simon József és Gyárfási József.

Fábián Sára

TERVÁSÁTÁSOK

Hárombuda (Óbuda)-Pálos kolostor (azonosító: 93775)

középkor, újkor

A 2016-ban megkezdett rétegtisztázó és alaprajz-hitelesítő tervásatások nyomán⁸ 2017 nyarán önkéntesek közreműködésével folytatódott a kolostor romtisztítása. A tereprendezés célja a templom rendezett körüljárhatóságának biztosítása, illetve a falak külső előterét fedő törmelékretegek rendezése volt. Ennek során a cserjés növényzet és a köves, humuszos törmelék részbeni eltávolítása történt meg. 2018-ban ugyancsak néhány napos önkéntes munkával a romtisztítás már a templomtól É-ra húzódó kolostorszárny területén zajlott.

Mindkét évi takarítás során bebizonyosodott, hogy a helyszínen a romokat egyenetlen felületű, vastag, köves-humuszos törmelék borítja, ám a falak vonala ebből kibontakozik. A templomhoz É-ról egy ~15x6 m-es, téglalap alakú, É–D-i tengelyű helyiség csatlakozik, mely É-on L alakban Ny felé fordul és egy újabb, 13x5 m-es helyiségben folytatódik, a még kitisztításra váró, fákkal fedett területen.

Munkatársak: Bakos Gábor, Nagy Zoltán (Herman Ottó Múzeum), Fazekas Soma (fémkereső műszeres önkéntes), valamint közreműködött: Rostás László és Tatay László.

Szörényi Gábor András

Miskolc-Szentlélek, Pálos kolostor (azonosító: 16762)

középkor

A 2012-ben megkezdett munka folytatásaként 2018-ban a kerengőudvar nyugati felét vizsgáltuk. Nyitottunk egy szelvényt az északi kerengőfolyosó nyugati felén is, továbbá a kolostor északi szárnyának keleti felét szintén bevontuk a feltárásba. A kerengőudvar nyugati felén már 2012-ben végeztünk kisebb, szondázó jellegű kutatást. A most kinyitott két szelvényünkkel az eddigi feltárások eredményeit pontosítottuk. Új, eddig nem ismert jelenségként került elő egy mészegető gödör, melyet a 14–15. századi építési munkák során használhattak.

Egy nagyobb tereprendezés nyomait is azonosítottuk az ideji feltárás során, melyet a 14. századra keltezünk. Ekkor az altalajig legyalulhatták a ko-

⁸ A feltárás előzetes beszámolóját lásd SZÖRÉNYI Gábor András: Az óhutai pálos kolostortemplom kutatása. *Várak, kastélyok, templomok*, 2017/2. 16–19.

rábbi járósinteket – így mi ebből az időszakból csak a gödrök általajba beásott részletét tudjuk azonosítani –, melyeknek az anyagát a teljes területen elterítették. Elképzelhető, hogy ezt egy olyan pusztulási időszak előzte meg, mely részben vagy egészben a korábbi könnyűszerkezetes épületek leégésével járhatott – a feltöltésként használt rétegben faszenes sávok is elkülöníthetőek.

A kolostor északi szárnyának keleti felén is végeztünk kutatást. A többszörösen átépített épületrész első kőfalait a 14. században építhették. Az erre az időszakra keltezhető falszakaszok zömét a későbbi építkezések során elfedték; ekkor már biztosan kialakítottak egy helyiségst, pontos alaprajzának tisztázása azonban a további régészeti kutatás feladata lesz. Vélhetően a 15. században ismét építkezéseket folytattak a területen. Az északi oldalon megkezdtek egy, jelen ismereteink szerint két helyiségből álló épület kialakítását. Időben valamivel később, de még a 15. században az addig nagyobb teret három kisebb egységre bontották, így két nagyobb helyiséget és egy folyosót hoztak létre. Az épületszárnyat úgy alakították ki, hogy az „A” helyiségből egy lépcsőn keresztül lehet lejutni a valamivel mélyebben fekvő, téglapadlós „B” fo-

lyosóra és a „C” helyiségbe. A „C” helyiség padlószintjének kívánt magasságra emeléséhez kb. 120 cm vastag feltöltési réteget helyeztek el. Vélhetően ehhez az építkezéshez kapcsolható annak az ajtónak a kialakítása is, melynek bezuhant faragott kőelemeit megtaláltuk.

Szintén a 15. századra, esetleg a 16. század elejére tehető a „C” helyiség ÉNy-i sarkában megtalált szemeskályha, melyet egészen a kolostor 16. század közepén történt pusztulásáig használtak. A szemeskályhával ellátott „C” helyiség keleti felében, talán másodlagos helyzetben, befalazva egy kőcsatorna részletét is feltártuk. Csekély méreténél fogva úgy véljük, hogy talán egy lavabo részét képezhette egykor. A kályha és a kis csatorna miatt ennek a helyiségnek a közösség életében mindenképpen nagyobb szerepet tulajdonítunk. Bízunk benne, hogy a további feltárásokkal az északi traktus alaprajzát sikerül majd pontosítanunk.

Munkatársak: Gyárfási József, Hajdú István, Honti Szabolcs, Juhász Ádám, Kron Csaba, Nagy S. József, Nagy Zoltán, Pálfi Tibor, Szabó István, Szabó László.

Szörényi Gábor András – Miskolczi Melinda

1. kép. Cserépfalu-Méztető, 1. szelvény, sáncátvágás
 Fig. 1. Cserépfalu-Méztető, section 1, rampart cross-cutting

2. kép. Rézkori temetkezés részlete edény- és kőpengemellékletekkel
 Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat lelőhelyről
 Fig. 2. Part of a Copper Age burial with grave goods of pot and stone blade from the
 Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat site

3. kép. Kelta kori rostélyos kemence Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat lelőhelyről
Fig. 3. Celtic grate kiln from the Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat site

4. kép. Vaskori vadkanagyar amulett farkasábrázolással Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat lelőhelyről
Fig. 4. Iron Age boar tusk amulet with wolf depiction from the Bükkábrány-Bánya, VIII/D-Nyugat site

